

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ»

“Αναπνέοντας” διαφορετικά στην Abya Yala – Συνάντηση με τις
κοσμοθεωρίες (cosmovisiones) των αυτόχθονων της Κολομβίας

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Χρύσα Μαραμαθά

Αθήνα, 2022

Τριμελής Επιτροπή

Diana Riboli, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (επιβλέπουσα)

Αναστασία Ελένη Γιαλούρη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Γεράσιμος Μακρής, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Η έγκριση πτυχιακής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων της συγγραφέα.

*Αφιερώνεται στην Ταυγήτη που
μου έδωσε δύναμη, πολύτιμες συμβουλές και έμπνευση
στον Θέμη που με ρωτούσε συνέχεια αν επιτέλους τελείωσα
και φυσικά στον Τρούφα, τον γάτο μου,
που μου έκανε ιδιαίτερη παρέα
όλους αυτούς τους επίσης ιδιαίτερους μήνες*

Ευχαριστίες

Είναι πολλές αυτές και αυτοί που θέλω να ευχαριστήσω. Πρώτα απ' όλα την Rosa και τον Martin, που δέχτηκαν να κάνουμε διαδικτυακά συναντήσεις, και που με ενέπνευσαν και με βοήθησαν τόσο πολύ. Ελπίζω κάποια στιγμή να καταφέρω να το ανταποδώσω.

Νοιώθω απίστευτα ευγνώμων που υπήρξα μέλος αυτής της ομάδας του μεταπτυχιακού προγράμματος και έχω την ανάγκη να ευχαριστήσω ιδιαίτερα: την Ευγενία που με συντρόφευε στο διάβασμα αυτά τα δύο γεμάτα χρόνια, την Αναστασία που με βοηθούσε να αφήνω στην άκρη τις ενοχές μου κάθε φορά που δυσκολευόμουν να ανταπεξέλθω στην τήρηση των προθεσμιών και όχι μόνο, και την κ. Riboli που με έκανε να νοιώσω ότι ανήκω σε αυτήν την κοινότητα παρά τις δυσκολίες που αντιμετώπιζα. Και για την στήριξη και για την φροντίδα σε όλες μας όλο αυτόν τον καιρό...

Τέλος, νοιώθω την ανάγκη να πω ένα τεράστιο ευχαριστώ σε όλους όσους αγωνίζονται.

https://www.youtube.com/watch?v=MG8zWQVH_HM

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	8
Κύριο Μέρος	11
Επεξήγηση όρων	11
“Αναπνέοντας διαφορετικά” - Μία διαφορετική οπτική της φύσης και του περιβάλλοντος κόσμου	12
Το έδαφος – «Recuperar la Tierra para recuperarlo todo»	17
Βασικοί Πυλώνες του νομικού καθεστώτος προστασίας των αυτόχθονων πληθυσμών (και της γης τους)	23
Η πραγματικότητα στην Κολομβία.....	27
Σύντομη ιστορική αναδρομή στο ιδιαίτερο καθεστώς των resguardos της Κολομβίας	30
Το Σύνταγμα της Κολομβίας του 1991	33
Το παράδειγμα της φυλής Nasa.....	37
Ένα παράδειγμα αγώνα – Η κατάληψη της Επισκοπής	42
Συμπεράσματα (εν είδει τελευταίων σκέψεων..)	52
Πηγές – Βιβλιογραφία	55
Πηγές	55
Αρχεία.....	55
Νομοθετικά Κείμενα.....	55
Ιστοσελίδες – Οπτικοακουστικά Μέσα	56
Βιβλιογραφία.....	57
Ελληνόγλωσση	57
Ξενόγλωσση	57

Περίληψη

Στόχος της παρούσας εργασίας ήταν αρχικά να προσεγγίσει με σεβασμό και διάθεση πραγματικής κατανόησης τις κοσμοθεωρίες των αυτόχθονων πληθυσμών της Abya Yala, να εξετάσει με ποιο τρόπο συνυπάρχουν εντός των Εθνών – Κρατών και να διερευνήσει τους τρόπους με τους οποίους συνδιαλέγονται με το κυρίαρχο παράδειγμα προκειμένου να επιβιώσουν. Διερευνά μέσω αυτών των πυλώνων την δυνατότητα συνεργασίας με τον δυτικό τρόπο σκέψης, με στόχο την εύρεση μίας εναλλακτικής προσέγγισης στο αδιέξοδο που φαίνεται να ενέχει αυτός ο τρόπος οργάνωσης του κόσμου. Έγινε προσπάθεια να φωτιστούν οι έννοιες φύση, περιβάλλον, έδαφος και cosmos μέσα από τα μάτια των αυτόχθονων πληθυσμών της περιοχής του Αμαζονίου και των Άνδεων, με επικέντρωση στην Κολομβία και στο έθνος των Nasa. Παρουσιάστηκαν οι τεράστιες δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι πληθυσμοί αυτοί στη συνάντησή τους με ένα νομικό σύστημα το οποίο βασίζεται σε εντελώς διαφορετικούς κανόνες και έγινε μία περιγραφή των αγώνων για την επιβίωσή τους σε έναν εχθρικό κόσμο. Η έρευνα βασίζεται σε δευτερογενείς κυρίως πηγές, με έμφαση στην μελέτη άρθρων, και εθνογραφιών, ενώ ταυτόχρονα υπήρχε η πρόθεσή να δοθεί έμφαση στη φωνή των ίδιων των κοινοτήτων, όπως αυτή εκφέρεται διαμέσου των οργάνων αντιπροσώπευσής τους. Είχα την ευκαιρία να μιλήσω με δύο ανθρώπους που είχαν , έρθει έμμεσα η πρώτη και άμεσα ο δεύτερος, σε επαφή με το έθνος των Nasa και των οποίων η συνεισφορά υπήρξε πραγματικά πολύτιμη. Το συμπέρασμα στο οποίο κατέληξα; Νομίζω η έρευνα που διεξήγαγα περισσότερο ενέτεινε τους ήδη υπάρχοντες προβληματισμούς μου σχετικά με την ανάγκη αλλαγής παραδείγματος και την αμφισβήτηση της υπεροχής του δυτικού μοντέλου διαβίωσης ως της μόνης εναλλακτικής ενώ, τέλος, εδραίωσε την πεποίθησή μου ότι χρειάζεται συντονισμένες κινήσεις σε κινηματικό και θεσμικό επίπεδο προκειμένου να επιτευχθούν τα παραπάνω.

Λέξεις Κλειδιά: Abya Yala, φύση, έδαφος, κοινότητες, αυτόχθονες πληθυσμοί

Breathing differently in «Abya Yala» - An encounter with the visions of the world (cosmovisiones) of the indigenous people of Colombia

Chryssa Maramatha

Abstract

The aim of this paper was initially to approach the worldviews of the indigenous peoples of Abya Yala with respect and real understanding, to examine how they coexist within the Nation-States and to explore the ways in which they interact with the dominant paradigm in order to survive. It explores through these pillars the possibility of working with Western thinking in order to find an alternative approach to the dead-end that this way of organising the world seems to entail. An attempt was made to illuminate the concepts of nature, environment, territory and cosmos through the eyes of the indigenous peoples of the Amazon and Andean region, focusing on Colombia and the Nasa nation. It presented the enormous difficulties that these populations face in their encounter with a legal system based on completely different rules and described their struggles for survival in a hostile world. The research is based mainly on secondary sources, the study of articles, ethnographies, and with an emphasis on the voice of the communities themselves, as expressed through their representative bodies. I had the opportunity to talk to two people who had indirectly (the first) and directly (the second) come into contact with the Nasa nation and whose contributions have been truly valuable. As for the conclusion I came to...I think the research I carried out has intensified my already existing concerns about the need for a paradigm shift and the questioning of the predominance of the western model of living as the only alternative and, finally, it has consolidated my belief that concerted movements at the movement and institutional level are needed in order to achieve the above.

Key words: Abya Yala, nature, territory, communities, indigenous people

Εισαγωγή

«Lastimosamente, nuestros aliados nos miraban pero no nos veían»¹

(Agenda Indígena Amazónica)

Ήδη τη στιγμή που πήρα την απόφαση να επιλέξω σαν θέμα τις διαφορετικές κοσμοθεωρίες (cosmovisiones) των ιθαγενών πληθυσμών σε σχέση με το περιβάλλον και τον τρόπο αντίληψης της ζωής, των σχέσεων και της ύπαρξης εν γένει, ήξερα πως δεν θα ήταν ένα εύκολο εγχείρημα. Ειδικά έχοντας ως δεδομένο ότι δεν είχα την δυνατότητα να κάνω το ταξίδι που τόσο θα ήθελα, στην Κολομβία, όπου είχα κάποιες επαφές, προκειμένου να επιχειρήσω μία επιτόπια έρευνα εκεί.

Τα ερωτήματα είναι πολλά και πολύπλοκα. Αλλά την ίδια στιγμή και πολύ ενδιαφέροντα. Ίσως γιατί θεωρώ πως σχετίζονται και με έναν αγώνα τον οποίο κι εμείς, εδώ στην Ελλάδα καλούμαστε να δώσουμε: το παράδειγμα των ανεμογεννητριών και της προσπάθειας των δικών μας κατοίκων να προστατεύσουν απέναντι σε πολυεθνικές τα βουνά και τα νησιά της περιοχής που ζούμε είναι χαρακτηριστικό.² Εντάσσω το κίνημα των ιθαγενών της Λατινικής Αμερικής με τα υπόλοιπα κινήματα της περιοχής, τα οποία, όπως λέει πολύ χαρακτηριστικά ο Raul Zibechi³ «αποτελούσαν ανέκαθεν σημεία αναφοράς για τον υπόλοιπο κόσμο, τόσο σε περιόδους εξεγέρσεων όσο και σε περιόδους «νηνεμίας», καθώς συνιστούν ελπιδοφόρα εργαστήρια συλλογικής δράσης, αντιστάσεων, εγχειρημάτων αυτοοργάνωσης και θεωρητικών αναζητήσεων». (Zibechi, 2010, σ. 9). Ο ένας από τους δύο ανθρώπους με τους οποίους συνομίλησα, ο Martin⁴, αναφερόμενος στην Κολομβία, την χαρακτήρισε «ένα πολύ ενδιαφέρον κοινωνικό

¹ «Δυστυχώς, οι σύμμαχοί μας, μας κοίταζαν αλλά δεν μας έβλεπαν»

² Με σεβασμό και πάντα τηρουμένων των αναλογιών. Σε καμία περίπτωση δεν θέλω να συγκρίνω τους αγώνες των κοινοτήτων εκεί, αγώνες που μετρούν εκατοντάδες νεκρούς, εξαφανισμένους και εσωτερικά εκτοπισμένους κάθε χρόνο, με τους δικούς μας εγχώριους αγώνες οι οποίοι γίνονται σε ένα τελείως διαφορετικό τοπικό και κυρίως πολιτικό πλαίσιο. Αξίζει να αναφερθεί πως στην Κολομβία συγκεκριμένα, ένας κοινωνικός ηγέτης σκοτώνεται κάθε 4 ημέρες.

³ Ο Raúl Zibechi είναι συγγραφέας, δημοσιογράφος και ακτιβιστής. Κατάγεται από την Ουρουγουάη και έχει αφιερωθεί στη μελέτη των κοινωνικών κινήματων της Λατινικής Αμερικής.

⁴ Ο Martin συμμετείχε ως ερευνητής στην σύνταξη επίσημων αναφορών εκ μέρους επιτροπών που είχαν συσταθεί για την προστασία των εδαφών των αυτόχθονων πληθυσμών. Όπως μου δήλωσε σε σχετική ερώτησή μου, έχει για το λόγο αυτό πάρει αρκετές συνεντεύξεις από εκπροσώπους της φυλής Nasa. Έχω αλλάξει τα ονόματα των πληροφορητών μου κατόπιν επιθυμίας των ίδιων. Για τον ίδιο λόγο δεν αναφέρω το όνομα των επιτροπών στις οποίες συμμετείχε.

εργαστήριο». Ο Zibechi, μιλάει για την Λατινική Αμερική αποκαλώντας την «φάρο ελπίδας για πολλούς ανθρώπους σε πολλά μέρη του κόσμου». (Zibechi, 2010, σ.18). Νομίζω πως αυτός ήταν ένας από τους λόγους που με ενέπνευσε και με ώθησε να επιλέξω το συγκεκριμένο θέμα, το οποίο αφορά αγώνες που δίνονται τόσο μακριά από το μέρος που ζω.

Ένας δεύτερος λόγος σχετίζεται με τη γνωριμία μου, κατά τη διάρκεια των παραδόσεων του μαθήματος «Ανθρωπολογικές Προσεγγίσεις και Πειραματισμοί με την Ύλη και τα Πράγματα» που παρακολούθησα στα πλαίσια του παρόντος μεταπτυχιακού προγράμματος, με την ιδιαίτερη σκέψη του Tim Ingold, και την εναλλακτική ανθρωπολογική του ματιά. Εκκινώντας από την θέση ότι, τα ίδια τα θεμέλια της κυρίαρχης δυτικής κοσμοθεωρίας είναι που μας εμποδίζουν επί της ουσίας να προστατεύσουμε το φυσικό περιβάλλον το οποίο καταλήγουμε να παρακολουθούμε να καταστρέφεται καθημερινά γύρω μας, θέλησα να ερευνήσω εναλλακτικές θεωρήσεις του κόσμου. Όπως και πώς ενδεχομένως θα μπορούσαν αυτές οι κοσμοαντιλήψεις -cosmovisiones, όπως είναι ο όρος που χρησιμοποιείται στην ισπανική γλώσσα- να συναντηθούν δημιουργικά με τις δυτικές, ώστε να προκύψουν «νέες υβριδικές μορφές πολιτισμικής κατανόησης και δια-επικοινωνιακότητας», που θα μπορούσαν να ενισχύσουν τα κοινωνικά κινήματα, όπως υποστηρίζει και ελπίζει ο Boaventura de Sousa Santos. (De Sousa Santos, 2016, σ. 22).

Υπό αυτό το πρίσμα, το κύριο μέρος της παρούσας εργασίας θα κινηθεί γύρω από τους άξονες της διερεύνησης της διαφορετικής αντίληψης των αυτόχθονων πληθυσμών του Αμαζονίου και της περιοχής των Άνδεων σε σχέση με ό τι ο δυτικός κόσμος αποκαλεί «φύση» και «περιβάλλον». Θα προσπαθήσω να παρουσιάσω συνοπτικά το βασικό κορμό του νομικού πλαισίου όπως έχει διαμορφωθεί μέχρι σήμερα για την προστασία των ιθαγενικών κοινοτήτων γενικά, εστιάζοντας, στη συνέχεια, το φακό του ενδιαφέροντός μου στις κοινότητες των αυτοχθόνων της Κολομβίας. Τέλος, θα ερευνήσω κατά πόσο αυτό το νομικό σύστημα, και αν ναι σε ποιο βαθμό, έχει καταφέρει να προστατεύσει τις κοσμοθεωρίες των αυτόχθονων κοινοτήτων των οποίων την πραγματικότητα καλείται να ρυθμίσει. Το βασικό όμως «παρασκηνακό» ερώτημα γύρω από το οποίο περιστρέφεται το συγκεκριμένο κείμενο, και το οποίο πάντα υπήρχε στο παρασκήνιο κατά τη διάρκεια της παρούσας μελέτης, είναι κατά πόσο μπορεί στην πραγματικότητα να συναντηθεί δημιουργικά ο κυρίαρχος δυτικός τρόπος αντίληψης της πραγματικότητας με άλλες κοσμοθεωρίες (cosmovisiones). Με έναν τρόπο διαφορετικό όμως, όχι με την αποικιοκρατική λογική

της σύνθεσης – αφομοίωσης, αλλά με την «παραχώρηση χώρου σε όλους τους τρόπους σκέψης, όπως υποστηρίζουν οι ζαπατίστας, χωρίς καμία να υπερισχύει έναντι των άλλων» (Zibechi, 2010, σ. 73).

Η αρχική μου πρόθεση ήταν να μιλήσω αποκλειστικά για τους ιθαγενείς της Κολομβίας. Παρ' όλα αυτά, μέσα από τις εθνογραφικές έρευνες τις οποίες μελέτησα, και παρά τις διαφορές και ιδιαιτερότητες που έχει κάθε κοινότητα αυτοχθόνων, επιβεβαίωσα αυτήν την αίσθηση που αρχικά είχα: ότι, δηλαδή, υπάρχουν κάποια κοινά σημεία στην σκέψη των αυτόχθονων πληθυσμών της Αμερικής:⁵ ως προς το τι είναι υποκείμενο ή πρόσωπο, ως προς τη σχέση τους με το έδαφος, με την αντίληψη της Γης ως ζωντανού οργανισμού, με την μη αποδοχή του δικαιώματος της κυριαρχίας του ανθρώπου πάνω στα υπόλοιπα όντα του κόσμου, και τέλος με τον μη δυϊστικό τρόπο αντίληψης αυτού του κόσμου. Για το λόγο αυτό, όταν περιγράφω το τι είναι περιβάλλον, φύση και έδαφος, χρησιμοποιώ παραδείγματα προερχόμενα όχι μόνο από την εθνοτική ομάδα των Nasa, αλλά και από διαφορετικές κοινότητες αυτοχθόνων κυρίως της περιοχής του Αμαζονίου και των Άνδεων, με τις οποίες ήρθα σε επαφή μέσω των αναγνωσμάτων που έκανα στα πλαίσια της παρούσας εργασίας. Ο Fernando Huacacuni Mamani, καθηγητής, ερευνητής και πρώην Υπουργός Εκπαίδευσης και Πολιτισμού της Βολιβίας, αναφέρει χαρακτηριστικά: «Υπάρχουν πολλά έθνη και πολλοί πολιτισμοί στην Abya Yala, κάθε ένα από τους οποίους φέρει τη δική του ταυτότητα, αλλά έχοντας μία κοινή ουσία [η υπογράμμιση δική μου]: το κοινοτικό παράδειγμα που βασίζεται στην ζωή, στην αρμονία και την ισορροπία με το περιβάλλον». (Huacacuni Mamani, 2010, σ.15)

Ως προς τη μεθοδολογία που ακολούθησα, αυτή βασίστηκε σε δευτερογενείς πηγές: στη βιβλιογραφία, στη μελέτη άρθρων, στο λόγο όπως αρθρώνεται από τις ίδιες τις ιθαγενικές οργανώσεις της Κολομβίας, σε ντοκιμαντέρ και σε νομικά κείμενα. Κατάφερα να μιλήσω με δύο άτομα από την Κολομβία, η συνεισφορά των οποίων υπήρξε καταλυτική, καθώς έβαλαν σε μία σειρά αυτά που είχα ήδη διαβάσει και έκαναν κάποιες παρατηρήσεις που με οδήγησαν σε κάποιες πολύ ενδιαφέρουσες σκέψεις όπως θα αναφέρω αργότερα. Η αρχική μου πρόθεση και ελπίδα ήταν να καταφέρω να έρθω σε επαφή με κάποια μέλη κοινοτήτων εκεί αλλά, όπως μου εξήγησε ο Martin, παρόλο που συνήθως τα μέλη της κοινότητας Nasa, με τους οποίους κυρίως είχε εργαστεί, είναι πολύ πρόθυμα να μιλήσουν σε κόσμο που επιθυμεί να μάθει για τον αγώνα και την

⁵ Με αυτό τον τρόπο προσπάθησα να αποδώσω το περιεχόμενο της φράσης «Amerindian thought»

φιλοσοφία τους, την ίδια στιγμή είναι εξαιρετικά δύσκολο κάποιος να έρθει σε επαφή μαζί τους καθώς, κυρίως για λόγους ασφαλείας, είτε δεν χρησιμοποιούν ανά περιόδους τα κινητά τους είτε δεν απαντούν στις κλήσεις.

Κύριο Μέρος

Επεξήγηση όρων

Θα ήθελα αρχικά να εξηγήσω συνοπτικά για ποιο λόγο επέλεξα να χρησιμοποιήσω κάποιες λέξεις και όχι κάποιες άλλες. Με τον όρο *Abya Yala* ή *Abya Yala*, ήρθα σε επαφή πολύ πρόσφατα, μέσα από ένα άρθρο της Marisol de la Cadena και αυτό που με ενθουσίασε ήταν πως επρόκειτο για «το όνομα με το οποίο τα κοινωνικά κινήματα των αυτοχθόνων αναφέρονται στη Λατινική Αμερική». (De La Cadena, 2010, σ.335). Από εκεί και πέρα, συναντούσα τον όρο συχνά σε πολλά από τα κείμενα με τα οποία συνομίλησα. Σε ένα από αυτά διάβασα ότι η λέξη *Abya Yala* έχει τις ρίζες της στη γλώσσα *kuna*, ενώ η ιδέα της χρησιμοποίησης αυτού του όρου για την αναφορά στην Λ. Αμερική αναδύθηκε πρώτη φορά κατά τα τέλη της δεκαετίας του 1970, και σημαίνει κυριολεκτικά «Γη που ανθίζει» ή «Γη σε πλήρη ωριμότητα». Οι *Kuna* πιστεύουν ότι τέσσερεις είναι οι κύκλοι της ζωής της γης και ότι διανύουμε την τελευταία της φάση. Η ιδέα της χρησιμοποίησης αυτού του όρου σε όλα τις επίσημες διακηρύξεις των αυτόχθονων όταν αναφέρονται στην Αμερικανική ήπειρο, ανήκει σε δύο σημαντικές ηγετικές προσωπικότητες: τον Takir Mamani, Βολιβιανό και *Aymara* ηγέτη και τον Turaj Katari⁶, σαν μία πράξη αντίστασης απέναντι στους αποικιοκράτες και τους κληρονόμους τους. (Emillio de Valle Escalante, 2014, σ.1)⁷.

Με διαφορετικό τρόπο προβληματίστηκα αρκετά με το πώς να αποδώσω τους όρους, *indígenas*, *pueblos*, *indigenous* και *indigeneity*. Επέλεξα να χρησιμοποιήσω εναλλακτικά τις λέξεις *ιθαγενείς*, *αυτόχθονες πληθυσμοί* και *ιθαγενικότητα*. Ακόμα και σε κείμενα που αναφέρονταν στους λαούς αυτούς με τον όρο «*indios*», ο οποίος πλέον

⁶ Ο Turaj Katari, είναι ένας από τους ιδρυτές του κινήματος για τα δικαιώματα των αυτοχθόνων στην Βολιβία

⁷ Ο Emillio de Valle Escalante είναι μέλος της Κοινότητας Σπουδών Μάγιας και αναπληρωτής καθηγητής Ισπανικών στο Πανεπιστήμιο της Βόρειας Καρολίνας

δεν χρησιμοποιείται καθώς θεωρείται υποτιμητικός, (εκτός ίσως από την περίπτωση που χρησιμοποιείται από τα ίδια τα υποκείμενα ως τρόπο επανοικειοποίησής του), επέλεξα την απόδοση ιθαγενείς ή αυτόχθονες. Εξάλλου, στην ελληνική γλώσσα η λέξη Ινδιάνος είναι συνυφασμένη κυρίως με τους αυτόχθονες πληθυσμούς της Βόρειας Αμερικής και του Καναδά και όχι με τις εθνοτικές ομάδες που κατοικούν στην κεντρική και Νότια Αμερική.

Τέλος, είχα κάποιους ενδοιασμούς σχετικά με την απόδοση του όρου «cosmovisión». Πρόκειται για μία λέξη καίριας σημασίας για τους αυτόχθονες πληθυσμούς. Τη χρησιμοποιούν πολύ συχνά τόσο στα κείμενά τους όσο και στον προφορικό τους λόγο στην προσπάθειά τους να επικοινωνήσουν αυτό που συνοψίζει τη διαφορετικότητά τους: τον ιδιαίτερο τρόπο τους να ζουν, να αναπνέουν, να σχετίζονται με τους ανθρώπινους και μη ανθρώπινους συγγενείς τους, με τα πνεύματα και τους προγόνους τους. Αρχικά, τον μετέφρασα, λίγο απρόθυμα, ως κοσμοθεωρία για να αποφύγω να χρησιμοποιήσω τον πιο αδέξιο περιφραστικό όρο «θέαση του κόσμου». Η απροθυμία μου να χρησιμοποιήσω τη λέξη κοσμοθεωρία ως απόδοση του όρου «cosmovisión», συνίσταται στην αίσθησή μου ότι, η θεωρία είναι ένας όρος συνδεδεμένος, αποκλειστικά με το νου, ο οποίος, στο δυτικό παράδειγμα, βρίσκεται σε αντιδιαστολή με τις αισθήσεις και το συναίσθημα. Και έτσι νοιώθω ότι κάτι μένει εκτός, από την ίδια τελικά την οπτική που έχουν για τον κόσμο οι πληθυσμοί που προσπαθώ να προσεγγίσω. Οι οποίοι εξηγούν πως σκέφτονται με την καρδιά και πως η σκέψη κατοικεί στην καρδιά. Αυτή η «βαθιά σχέση μεταξύ των αισθήσεων και των ερμηνειών που φαίνεται να είναι πιο ξεκάθαρη στους μη Δυτικούς πολιτισμούς» (Riboli, 2014), δεν νοιώθω ότι μπορεί να αποδοθεί εύκολα ούτε με τη λέξη θεωρία ούτε με τη λέξη φιλοσοφία. Για το λόγο αυτό, συνήθως, τοποθετώ σε παρένθεση και τον ισπανικό όρο (comovisión). Γενικά το θεωρώ σημαντικό, να προσεγγίσω διαφορετικούς κόσμους με όλες μου τις αισθήσεις.

“Αναπνέοντας διαφορετικά” - Μία διαφορετική οπτική της φύσης και του περιβάλλοντος κόσμου

Πριν προχωρήσω στην διερεύνηση του ρόλου του δικαίου στην προστασία των ιθαγενών πληθυσμών, και στο κατά πόσο η ύπαρξή τους μπορεί και, αν ναι, με ποιο τρόπο και μέχρι ποιο σημείο, να «χωρέσει» στο δυτικό σύστημα κανόνων δικαίου, προσπάθησα να περπατήσω στα αχαρτογράφητα, για μένα τουλάχιστον, νερά εντελώς

διαφορετικών κοσμοθεωριών (cosmovisiones)⁸. Διαφορετικών σε σχέση με το κυρίαρχο, δυτικό μοντέλο κατανόησης και ερμηνείας του κόσμου. Αποστολή ιδιαίτερα δύσκολη καθώς θεωρώ ότι, για να είναι όσο το δυνατόν πιο διεισδυτική, θα ήταν καλό να προϋποθέτει, σε ένα βαθμό τουλάχιστον, την ειλικρινή αποδοχή πως η δυτική επιστημονική σκέψη –η οποία αξιώνει την αναγνώρισή της ως την πραγματική αλήθεια- είναι απλά άλλη μία κοσμοθεωρία που εξηγεί αλλά και την ίδια στιγμή παράγει τον δικό της κόσμο. Το ερώτημα του, αν τελικά, η επιστήμη είναι ικανή να συνυπάρξει ισότιμα με άλλα συστήματα ιδεολογιών και πεποιθήσεων είναι ένας άλλης τάξης ζήτημα, το οποίο υπήρχε και αυτός, ως προβληματισμός σε όλη τη διάρκεια αυτής της ερευνητικής πορείας.

Και για να συνδέσω το παραπάνω ερώτημα με το ζήτημα των αυτόχθονων πληθυσμών, στη βάση της δυνατότητας ισότιμης ύπαρξης διαφορετικών συστημάτων, θα ξεκινήσω με την διερώτηση: «κατά πόσο είναι πιθανό το Κράτος, να υιοθετήσει μία εναλλακτική οπτική σε αυτήν της επικρατούσας επίσημης άποψης, σύμφωνα με την οποία, οι εδαφικοί πλουτοπαραγωγικοί πόροι που βρίσκονται σε περιοχές για τις οποίες έχουν τίτλους ιδιοκτησίας οι αυτόχθονες πληθυσμοί, είναι εμπορεύματα»; (Hierro & Surallés, 2005, σ. 9). Ή με πιο απλά λόγια, γίνεται το Κράτος να σεβαστεί τις διαφορετικές αντιλήψεις των αυτόχθονων πληθυσμών σχετικά με τη γη και το έδαφος, ακόμα και όταν τα οικονομικά του συμφέροντα επηρεάζονται; Δηλαδή σε μία περίοδο που η επιστημολογία του Βορρά, όπως αναφέρει συχνά ο De Sousa Santos, έχει μετατρέψει τη φύση σε μία δίχως τέλος πηγή πλουτοπαραγωγικών πόρων⁹; Εν ολίγοις, αυτήν ακριβώς τη στιγμή που ο αποικιοκρατικός Βορράς αγνοεί συνειδητά τις γνώσεις που προκύπτουν από διαφορετικές εμπειρίες του κόσμου, κατά πόσο είναι εφικτό να πάρουμε πραγματικά στα σοβαρά τις αντιλήψεις τους, ώστε να τις κατανοήσουμε, όχι όμως ως υποδεέστερες ή στην καλύτερη ενδιαφέρουσες δεισιδαιμονίες αλλά ως διαφορετικές μεν ισότιμες δε πραγματικότητες; Και κατά πόσο είναι κάτι τέτοιο εφικτό όταν οι πραγματικότητες αυτές προσκρούουν στο οικονομικό συμφέρον, ή στα

⁸ Οι ίδιοι οι αυτόχθονες πληθυσμοί περιγράφουν ως Cosmovisión ή αλλιώς Visión Còsmica, τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται, αισθάνονται και βλέπουν τον Κόσμο. Είναι ένας τρόπος όχι μόνο αντίληψης του κόσμου αλλά και ένας άλλος τρόπος του «σχετίζεσθαι» στην καθημερινότητα (Huanacuni Mamani, 2010, σ.15).

⁹ Πολύ σημαντικό υλικό από το οποίο άντλησα πληροφορίες για τις θέσεις του de Sousa Santos αποτέλεσε η διάλεξη που έδωσε στο Πανεπιστήμιο Nelson Mandela στην Νότιο Αφρική: <https://www.youtube.com/watch?v=enqNHDYdBwE>

συμφέροντα των ανώτερων τάξεων, αν συμφωνήσουμε με την Hristov στη θέση ότι «η οικονομική ανάγκη είναι για τον καπιταλισμό μία μη διαπραγματεύσιμη πολιτική απαίτηση»; (Hristov, 2009, σ. 56). Θα επιστρέψω όμως στους ιθαγενείς πληθυσμούς.

Παρόλο που μοιάζει -και μάλλον είναι- ουσιοκρατική η αναφορά στην έννοια των αυτόχθονων πληθυσμών ως κάτι το ενιαίο, η ακόμα χειρότερα ως φέροντες μία στατική, αναλλοίωτη στο χρόνο, ταυτότητα που είτε την έχουν (ή διατηρούν) είτε όχι (ή τη χάνουν), ανάλογα με το αν ικανοποιεί συγκεκριμένα κριτήρια, υπάρχουν κάποιες γενικές αρχές, που φαίνεται να είναι παρούσες στους αυτόχθονες πληθυσμούς της Αμερικής γενικά και αυτές σχετίζονται κυρίως με την αντίληψή τους για το περιβάλλον και την εδαφικότητα (Hierro & Surrallés, 2005).

Ένα πολύ βασικό σημείο στο οποίο διαφοροποιείται το δυτικό παράδειγμα από αυτό των αυτόχθονων πληθυσμών της Abya Yala, είναι ο μη δυϊστικός τρόπος σκέψης των τελευταίων. Στα πλαίσια αυτού του μη δυϊστικού τρόπου σκέψης, δεν έχει νόημα η κατηγοριοποίηση της φύσης (ως κάτι έξω από τον άνθρωπο) σε αντιδιαστολή με τον πολιτισμό (ως ανθρώπινο δημιούργημα). Αυτό το αντιθετικό σχήμα μεταξύ της φύσης από τη μία μεριά και του πολιτισμού από την άλλη, δεν φαίνεται να είναι παρόν στους αυτόχθονες πληθυσμούς. Αντιθέτως, στο Δυτικό πολιτισμό «η διάκριση αυτή [ενν. φύσης – πολιτισμού], δεν έχει πάψει να λειτουργεί ως κυρίαρχη νοητική, ηθική και πολιτική κατηγορία με βάση την οποία προσλαμβάνουμε τον κόσμο», όπως επισημαίνει η Αλεξάνδρα Μπακαλάκη στην εισαγωγή της ελληνικής μετάφρασης του έργου: «Χρήσεις και Καταχρήσεις της Βιολογίας», (Sahlins, 1997, σ. 29).

Ένα άλλο σημείο στο οποίο παρατήρησα πως διαφέρει ριζικά το δυτικό παράδειγμα από αυτό των αυτόχθονων πληθυσμών της Abya Yala, είναι πως, στην δική τους κοσμοθεωρία (cosmovisión), δεν υπάρχει ή δεν είναι τόσο ξεκάθαρος ο διαχωρισμός μεταξύ των ανθρώπων από τη μια, ως τα μοναδικά πρόσωπα-υποκείμενα, και των υπόλοιπων όντων από την άλλη, τα οποία κατέχουν τη θέση των αντικειμένων. Ο Carlos Lenkersdorf, ο οποίος έζησε και εργάστηκε για πάνω από είκοσι χρόνια στην κοινότητα των Tojolabales στο Μεξικό, υποστηρίζει πως «οι αυτόχθονες πληθυσμοί δεν γνώριζαν τη σχέση υποκειμένου – αντικειμένου. Στις σχέσεις τους, όλα είναι υποκείμενα». (Zibechi, 2010, σ.69). Κι έτσι στα πλαίσια αυτού του πλουραλισμού, όπου όλα σχετίζονται εκκινώντας από τη θέση του υποκειμένου, «τόσο τα φυτά όσο και τα ζώα αναμένουν να τους συμπεριφερθούμε ως υποκείμενα-συντρόφους». (Lenkersdorf, 1996, σ. 113).

Ο Philippe Descola (2005, σ. 22) , υποστηρίζει, βάσει των εθνογραφικών ερευνών που έκανε στην περιοχή του Αμαζονίου, πως οι περισσότεροι αυτόχθονες εκεί θεωρούν τις ασυνέχειες που υπάρχουν μεταξύ των ανθρώπων, των ζώων και των φυτών όχι ως δηλωτικές του ανήκειν σε ένα εντελώς διαφορετικό είδος, όσο ως δηλωτικές, εντός του ίδιου είδους, διαφορών βαθμού ή με άλλα λόγια τάξης. Οι Achuar, παραδείγματος χάριν, θεωρούν πως πολλά από τα φυτά και τα ζώα που τους περιβάλλουν έχουν ψυχή ακριβώς όπως και οι άνθρωποι. Παρ' όλα αυτά αναγνωρίζουν ότι υπάρχουν και οι «φυσικές οντότητες», στις οποίες ανήκουν τα φυτά, τα ποτάμια, τα ψάρια και τα έντομα, τα αστέρια, οι πέτρες... Οι οντότητες αυτές, δεν συμμετέχουν στην κοινωνική σφαίρα η οποία απαρτίζεται από τα ανθρώπινα και μη – ανθρώπινα όντα, δηλαδή όσα, ως πρόσωπα, μοιράζονται τα χαρακτηριστικά που η δυτική οντολογία επιφυλάσσει αποκλειστικά στο ανθρώπινο είδος στο οποίο και μόνο σε αυτό μπορεί να αποδοθεί η ιδιότητα του προσώπου¹⁰.

Στην εθνογραφία του Αμαζονίου, από την άλλη, είναι πολύ σημαντικό να έχουμε υπόψιν ότι η φυσική μορφή του σώματος, δεν αποτελεί εγγύηση για την ουσία του. Το να έχει κάποιος ένα σώμα που έχει τη μορφή του homo sapiens, δεν εγγυάται αυτομάτως ότι αυτό το σώμα ανήκει σε ένα ανθρώπινο ον. Και το αντίστροφο. Άρα η ανθρωπινότητα δεν είναι μία και μοναδική και δεν υπάρχει εκ φύσεως, αλλά είναι κάτι που δημιουργείται: «έχουμε μία μοναδική κουλτούρα (την ανθρώπινη) η οποία χτίζεται πάνω στην πρώτη ύλη πολλών διαφορετικών ανθρώπινων φύσεων. (Viveiros de Castro, σ. 243).

Ο Eduardo Viveiros de Castro, επισημαίνει πως στην σκέψη των ιθαγενών της Αμερικής οι κατηγορίες Φύση και Πολιτισμός δεν έχουν μόνο εντελώς διαφορετικό περιεχόμενο, αλλά την ίδια στιγμή δεν έχουν την ίδια οντολογική σημασία που έχουν τα δυτικά ανάλογά τους στη Δύση. Δηλαδή, ακόμα και αν χρησιμοποιήσει κάποιος τις κατηγορίες της Φύσης και του Πολιτισμού για να περιγράψει όψεις του κόσμου των αυτόχθονων του Αμαζονίου, θα πρέπει την ίδια στιγμή να αφήσει στην άκρη τις διχοτομήσεις που το δυτικό σύστημα αντιλήψεων αντιστοιχεί στις παραπάνω έννοιες: «παγκόσμιο και ειδικό, υποκειμενικό – αντικειμενικό, φυσικό και ηθικό, αληθινό

¹⁰ Σύμφωνα με το BDPI (Βάση δεδομένων των αυτόχθονων και πρωταρχικών πληθυσμών) «Ο λαός των Achuar, ζει κατά κύριο λόγο στα βόρεια της διοικητικής περιφέρειας Loreto, κοντά στα σύνορα με το Εκουαδόρ».

γεγονός και αξία, δοσμένο και κατασκευασμένο, σώμα και πνεύμα, ζωώδης φύση και ανθρώπινη κατάσταση, εν μέσω πολλών άλλων» (Viveiros de Castro, 2005, σ.36).

Σε όλα τα παραπάνω έρχονται να προστεθούν οι παρατηρήσεις του Reichel-Dolmatoff σχετικά με το ότι «οι κοσμολογικοί μύθοι που εκφράζουν τους μύθους για τον κόσμο των Tukano, δεν περιγράφουν την θέση του Ανθρώπου μέσα στη Φύση με όρους εξουσίας, κυριαρχίας πάνω σε ένα υποδεέστερο περιβάλλον ενώ σε καμία περίπτωση δεν υπονοούν αυτό που εμείς ονομάζουμε να είμαστε σε “αρμονία με τη φύση”». Η φύση, όπως την βλέπουν εκείνοι, δεν είναι μία φυσική οντότητα ξεχωριστή από τον άνθρωπο (Reichel – Dolmatoff, 1976 σ. 318). Από την οπτική της κοσμοθεωρίας πολλών ιθαγενικών εθνών από το βορρά μέχρι το νότο της Abya Yala, για τους Aymara – Quechua της Βολιβίας, τους Nasa ή τους Wayuu της Κολομβίας, για τους Ojibway και τους Okanagan του Καναδά το κοινό στοιχείο που μοιράζονται μεταξύ τους είναι ότι η ύπαρξή τους και αυτό που είναι πολιτισμός για αυτούς, είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με τη Μητέρα-Γη. «Οι άνθρωποι είναι που ανήκουν στη γη και όχι η γη στους ανθρώπους» (Huanacuni Mamani, 2010, σ.48). Αντιθέτως, «οι αποικιοκράτες – εξαιτίας του ίδιου του γεγονότος ότι κατέχουν τη γη –αναπόφευκτα επιβάλλουν την κυριαρχία τους πάνω στους ιθαγενείς, όπως ακριβώς ο πολιτισμός κυριαρχεί τη φύση». (Ingold, 2016, σ.115).

Τι είναι το περιβάλλον για τους ιθαγενείς; Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η φύση και ο άνθρωπος δεν διαχωρίζονται, παρά είναι μέρος ενός συνεχούς (continuum), συμβιώνουν με τους μη ανθρώπινους συγγενείς τους όπως και με τα πνεύματα των προγόνων τους. Με αυτό που ονομάζουμε στη Δύση φύση εν ολίγοις «έχουν υπαρξιακές σχέσεις αμοιβαιότητας και αλληλοσεβασμού». Για τους αυτόχθονες της Βόρειας και Νότιας Αμερικής, «αυτό που η Δύση ονομάζει φύση, θεωρείται μέρος ενός πολύπλοκου δικτύου αλληλεπιδράσεων εντός του οποίου ο άνθρωπος δεν είναι παρά ένας φορέας δράσης εν μέσω πολλών άλλων» (Hierro & Surallés, 2005, σ 13). Η Φύση, η γη είναι η “Pachamama”, η μάνα-γη, η πηγή της ζωής, ένας ζωντανός οργανισμός που ταυτόχρονα συντηρεί τη ζωή. Θα φέρω το παράδειγμα των Tojolabales του Μεξικού: μιλούν για τη Μητέρα – Γη τονίζοντας πως είναι αδιανόητη η μετατροπή της σε εμπόρευμα, γιατί δεν είναι ιδιοκτησία, όπως την αντιμετωπίζει η κυρίαρχη κοινωνία. Και παρόλο που δεν αρνούνται πως υπάρχουν άτομα εντός του κυρίαρχου παραδείγματος που σέβονται αυτή τη φύση, και θεωρούν πως πρέπει να υπάρξουν περισσότερα πάρκα και ζώνες προστασίας και σεβασμός προς αυτήν, για τους Tojolabales, αυτό δεν αλλάζει και πολύ τα πράγματα. Είναι πεπεισμένοι ότι, για μία

ακόμα φορά, ακόμα και όσοι έχουν καλές προθέσεις, μιλούν για τη φύση και την γη σαν να ήταν ένα ακόμη αντικείμενο. Πολύτιμο έστω, αλλά πάντα αντικείμενο. Και έτσι «δεν αναγνωρίζεται ως η Μάνα-Γη. Και για να γίνει αποδεκτή ως τέτοια δεν είναι αρκετό να έχουμε παιδεία και να δείχνουμε σεβασμό, αλλά να αλλάξουμε οπτική». (Lenkersdorf, 1996 , σ. 112). Στην ίδια μελωδία κινείται και ο λόγος των Nasa.

Ο εισβολέας μας μάζεψε για μας διδάξει πως εμείς οι άνθρωποι βρισκόμαστε έξω από τη Μητέρα μας και ότι είμαστε ανώτεροι από αυτή, όπως στο βάθος της καρδιάς μας, nasa ñus, γνωρίζουμε πως οι άνθρωποι είμαστε Uma Kiwe, όπως ο κόνδορας και η πεταλούδα και το καλαμπόκι και η πέτρα είναι Uma Kiwe ¹¹

Το έδαφος – «Recuperar la Tierra para recuperarlo todo»¹²

«Un indígena sin tierra es como un fogón sin leña»
«Ένας ιθαγενής χωρίς γη είναι σαν μία εστία χωρίς κούτσουρα».
(Vicente Villafañe)¹³

Ένα άλλο πολύ βασικό στοιχείο διαφοροποίησης μεταξύ του κυρίαρχου δυτικού μοντέλου και του τρόπου αντίληψης των αυτόχθονων κοινοτήτων, αφορά τη σχέση με τις έννοιες του εδάφους, της γης και της εδαφικότητας. Το κυρίαρχο δυτικό φαντασιακό αντιμετωπίζει τη γη σαν ένα γεωγραφικά προσδιορισμένο και σαφώς οριοθετημένο χώρο, που μπορεί να γίνει αντικείμενο εκμετάλλευσης και, φυσικά, να εμπορευματοποιηθεί. Ένα κομμάτι γης, που ανήκει σίγουρα σε κάποιον (είτε σε ένα έθνος, είτε σε ένα κράτος, έναν κυβερνήτη ή έστω σε έναν απλό ιδιώτη). Στο λεξικό του Cambridge ως έδαφος ορίζεται (οι υπογραμμίσεις δικές μου)¹⁴:

α. μία έκταση γης ή θάλασσας που ανήκει ή σχετίζεται με μία συγκεκριμένη χώρα ή με κάποιο πρόσωπο.

β. μία περιοχή την οποία ένα ζώο ή πρόσωπο προσπαθεί να ελέγξει ή θεωρεί πως του ανήκει

γ. μία μεγάλη περιοχή η οποία διοικείται από κάποια τοπική κυβέρνηση με λιγότερα όμως δικαιώματα από μία επαρχία ή κράτος.

Για τους αυτόχθονες πληθυσμούς, όμως, το έδαφος είναι ένα μέσο και όχι ένας σκοπός. Είναι η υλική αλλά ταυτόχρονα και η πνευματική βάση της ύπαρξής τους. Και

¹¹ Από tweet του λογαριασμού Kiwe Nasa

¹² Να ανακτήσουμε τη Γη ώστε να ανακτήσουμε τα πάντα

¹³ Ο Vicente Villafañe υπήρξε εκπρόσωπος των ιθαγενών εκλεγμένος από την Συνομοσπονδία των αυτόχθονων της Tayrona (CIT) στην Εθνική Επιτροπή των εδαφών των αυτόχθονων πικηθυσμών (CNTI).

¹⁴ <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/territory>

είναι για αυτόν ακριβώς το λόγο που είναι πολύ σημαντικό για τους πληθυσμούς αυτούς να τονίζεται η πνευματική διάσταση των αγώνων τους για το έδαφος. Κοινή συνισταμένη μεταξύ της έννοιας του εδάφους στην σκέψη των αυτόχθονων πληθυσμών της Αμερικής,¹⁵ είναι το ότι το έδαφος και η γη δεν είναι αντικείμενο προς εκμετάλλευση και κυριαρχία. Για το έθνος των Nasa της Κολομβίας, για παράδειγμα, το έδαφος συμπυκνώνει την ιστορία τους, και λειτουργεί και ως τόπος μνήμης για τους αγώνες, τις αντιστάσεις και το «πέραςμά τους από ένα ανεξάρτητο έθνος σε μία υποταγμένη από τους Ισπανούς και τους Κολομβιανούς κατακτητές φυλή» (Rappaport, 2005, σ. 158). Ο Juan Álvaro Echeverri¹⁶ προτείνει έναν άλλον τρόπο θέασης του εδάφους, μία στροφή από τον δυδιάστατο τρόπο αντίληψης του χώρου και του εδάφους που έχουμε συνηθίσει, στην θέασή του ως ένα «ζωντανό ανθρώπινο σώμα που αναπτύσσεται, που καταναλώνει φαγητό, κάνει σεξ και εγκαθιδρύει σχέσεις, αναπαράγεται και εμπλέκεται και με άλλα εδάφη που επίσης αναπτύσσονται, καταναλώνουν φαγητό και κάνουν σεξ». (Echeverri, 2005, σ.235)

Για τους Awà της Κολομβίας από την άλλη, το έδαφος είναι ένα όλον, το οποίο δεν μπορεί να τεμαχιστεί και να περιοριστεί σε συγκεκριμένα και στατικά σύνορα. Η Lina María Gonzalez C. (2014, σ.23)¹⁷ μιλά με τα δικά τους λόγια, αυτά που χρησιμοποιούν, σε διάφορα έγγραφα τους.

Η Γη είναι αυτό που μπορούμε να αγγίξουμε, αυτό που μπορούμε να δούμε, να καλλιεργήσουμε, να σπείρουμε, εκεί όπου φτιάχνουμε το σπίτι μας, που ρίχνουμε τους σπόρους μας, αυτό είναι η γη. Το έδαφος είναι ένα όλον, ένα σύνολο γης [tierra] που περιλαμβάνει το δάσος, το ποτάμι, το φαράγγι, τα πάντα.

¹⁵ Έτσι μετέφρασα τη φράση Amerindian Thought

¹⁶ Αυτό που είναι πολύ ενδιαφέρον με τον Echeverri είναι ότι εργάστηκε σαν ανθρωπολόγος προκειμένου να βρεθεί κάποια συνισταμένη ρύθμισης των εδαφών που ταυτόχρονα αποτελούσαν μέρος του Resguardo Predio Putumayo και του Εθνικού Φυσικού Πάρκου Cahuinary. Ο ίδιος υποστηρίζει πως, βλέποντας στην πράξη τι συνεπάγεται η διαφορά της αντίληψης της έννοιας του εδάφους, απέκτησε μία εμπειρία που τον βοήθησε να δει το έδαφος από πραγματικά μία άλλη οπτική (Echeverri, 2005, σ.233)

¹⁷ Η Lina María González C., της οποίας την έρευνα χρησιμοποίησά αρκετά στα πλαίσια της παρούσας εργασίας, συμμετείχε στην συγγραφή της έκθεσης του Παρατηρητηρίου για την Αυτονομία και τα Δικαιώματα των Αυτόχθονων πληθυσμών της Κολομβίας (Observatorio ODPI) με τίτλο: Sus armas no lograrán extinguir nuestras palabras. Όταν αναφέρομαι σε αυτήν, αναφέρομαι στη συνεισφορά της στην έκθεση αυτή. Στην βιβλιογραφία αναφέρομαι συλλογικά στο έργο του Παρατηρητηρίου

Για τους Awà¹⁸... «...αυτό που η δυτική κουλτούρα ονομάζει «ιδιωτική ιδιοκτησία» και «φυσικοί πόροι» δεν υπάρχουν καν ως έννοιες: για τον πολιτισμό των Awà όλα τα όντα και τα μέρη της φύσης είναι φτιαγμένα από την ίδια ύλη και ανήκουν σε όλους. Η φύση δεν αποτελείται από πόρους που πωλούνται και αγοράζονται βάσει των νόμων της αγοράς.

Αυτή η αντίληψη της έννοιας του εδάφους διαφοροποιείται ξεκάθαρα από την δυτική έννοια της ελεύθερης διαχείρισης, του ελέγχου, του σχεδιασμού και των εδαφικών οριοθετήσεων η οποία πηγάζει από την προϋπόθεση ότι ανάμεσα στα ανθρώπινα όντα και στη φύση υπάρχουν σχέσεις κυριαρχίας υποκειμένου/αντικειμένου, όταν στην πραγματικότητα για εμάς τους Awà οι κοινωνικές σχέσεις δεν περιορίζονται στις σχέσεις μεταξύ ανθρώπων. (González C. 2014, σ.53)

Μία άλλη φυλή του Μεξικού, οι Tojolabal, μιλούν με τον ίδιο τρόπο για τη γη: «Για τους Tojolabales, η γη είναι πηγή ζωής, και για το λόγο αυτό, ονομάζεται Μητέρα μας Γη, και οφείλουμε να την προστατέψουμε. Για την κυρίαρχη κοινωνία, η γη είναι ιδιοκτησία, και ως εκ τούτου, εμπόρευμα που υπάγεται στους νόμους της αγοράς». (Lankersdorf, 1996, σ. 112). Για τα μέλη της φυλής Kogi ή Cogui¹⁹ από την άλλη, η οποιαδήποτε αναγγελία περί αναδιάρθρωσης των εδαφών δεν μπορεί να γίνει χωρίς την ταυτόχρονη αναδιοργάνωση του τρόπου σκέψης των ανθρώπων. Σε κάθε άλλη περίπτωση, το να αλλάξουν τα σύνορα και να δημιουργηθούν νέα τμήματα γης δεν έχει κανένα νόημα, χωρίς να βρούμε έναν τρόπο ώστε να ζούμε καλά (Buen Vivir) σε αυτά τα εδάφη (Gonzalez C., 2014, σ.22). Ή με άλλα λόγια: «Είναι άραγε αλήθεια ότι με ένα τίτλο γης στα χέρια, οι ιθαγενείς πληθυσμοί καθίστανται αυτομάτως ικανοί να εφαρμόσουν το όραμά τους για αναβίωση των δικών τους παραγωγικών μοντέλων, των κοινωνικών τους δικτύων και να συνδυάσουν τα διαφορετικά συμφέροντα πάνω στα οποία βασίζουν το πώς οι ίδιοι εννοούν την έννοια του εδάφους;» (Hierro & Surralles, σελ 8).

Οι ίδιοι οι αυτόχθονες πληθυσμοί, όταν μιλάνε σε διάφορα κείμενά τους όπως το παρακάτω, που αποτελεί απόσπασμα μίας από τις διακηρύξεις που υπογράφουν οι

¹⁸ Οι Awà αριθμούν περί τα 36.500 μέλη τα οποία είναι οργανωμένα σε τέσσερις οργανώσεις (UNIPA, CAMAWARI, ACIPAP και FECAE)

¹⁹ Πρόκειται για μία κοινότητα που κατοικεί στην οροσειρά Σιέρρα Νεβάδα της Σάντα Μάρτα, βόρεια της Κολομβίας

τοπικές ιθαγενικές αρχές της Cauca, και πιο συγκεκριμένα το τοπικό συμβούλιο των ιθαγενών της Κολομβίας (CRIC)²⁰, τα λόγια τους είναι απλά, περιεκτικά και κοφτερά:

...για τους ιθαγενείς πληθυσμούς, το έδαφος γίνεται αντιληπτό ως σπίτι, σπόρος και έμβρυο που φέρει ζωή. Η φύση είναι η Μητέρα που δημιουργεί ζωή: οι άνθρωποι, τα φυτά, τα ζώα, τα ορυκτά, όλα όσα προέρχονται από τη γη είναι συνέχειά της. Κι έτσι, για να μπορεί υπάρξει ζωή καθώς και μία αρμονική συνύπαρξη, η φύση έχει τους δικούς της κανόνες που κυβερνούν τους ανθρώπους και όχι το αντίστροφο.

Η Lina María Gonzalez C., δεν χάνει ποτέ την ευκαιρία να τονίσει πως είναι πολύ σημαντικό ότι, κάθε στιγμή που μιλάμε για το έδαφος σε σχέση με τις κοσμοαντιλήψεις των ιθαγενών λαών, οφείλουμε να λαμβάνουμε υπ' όψιν το γεγονός ότι, ο αγώνας τους για τη Μάνα-Γη είναι αγώνας πνευματικός αφού καλούνται να προστατεύσουν, όχι μόνο ένα έδαφος που μπορεί να οριοθετηθεί με σαφήνεια, να τεμαχιστεί, να κατακτηθεί ή ακόμα και να προστατευτεί, αλλά, καλούνται να παλέψουν για τον τόπο κατοικίας των πνευμάτων, των μη –ανθρώπινων συγγενών και τον τόπο των μύθων καταγωγής τους. Δεν μπορώ να μην κάνω κάποιες άγαρμπες μάλλον συγκρίσεις, που όμως έχουν σχέση με το συμπέρασμα στο οποίο σιγά σιγά φαίνεται να καταλήγω. Αναρωτιέμαι, εάν είναι όντως, όπως μας προτείνουν οι αυτόχθονες πληθυσμοί της Abya Yala να σκεφτούμε, πολύ διαφορετικό να καλούμαστε να προστατεύσουμε για παράδειγμα το δάσος της Δαδιάς όταν πιστεύουμε ότι πρέπει να προστατευθεί γιατί χωρίς τη φύση δεν μπορούμε να υπάρξουμε ως άνθρωποι είτε γιατί έχει τύχει να το έχουμε επισκεφτεί και να έχουμε γίνει απλά θεατές της απaráμιλλης ομορφιάς του. Και, θα τολμήσω να φανταστώ ότι, είναι εντελώς διαφορετικής τάξης και έντασης ζήτημα το να βλέπω να καταστρέφεται ο τόπος όπου κατοικούν όντως οι πνευματικοί και οι υπόλοιποι συγγενείς μου. Είναι άλλο να λυπάμαι για ένα ζώο που για παράδειγμα κάηκε, και άλλος ο τρόπος να λυπάμαι αν θεωρήσω αυτό το ζώο μέρος του εαυτού μου ή του είδους μου.

«Το έδαφος για τους ιθαγενείς πληθυσμούς είναι περισσότερο ένα μέσο παρά ένας σκοπός. Καθιστά εφικτή την ανάπτυξη της κοινότητας με πολλούς τρόπους: πολιτιστικά, οικονομικά, παραγωγικά, διατροφικά, οργανωτικά, πολιτικά και κοινωνικά, προσφέρει την αυτονομία της απόφασης για αυτήν ακριβώς τη γη και για τους πόρους που βρίσκονται μέσα της (...) έχει μία απευθείας σχέση με τη σημασία που έχει για αυτούς το “buen vivir” , μία κατάσταση που προσεγγίζεται διαμέσω και

²⁰ <https://www.cric-colombia.org/portal/declaracion-de-autonomia-territorial-defensa-de-la-vida-y-de-la-madre-naturaleza-emitada-por-las-autoridades-tradicionales-del-departamento-del-cauca/>

μέσα και εντός του εδάφους, την υλική και πνευματική βάση της ύπαρξής τους (Εκθεση PNUD, 2011, σ. 22)²¹.

Για τους αυτόχθονες λαούς της Κολομβίας αλλά και τις Αφρο-Κολομβιανές κοινότητες, η γη είναι η βάση της ύπαρξής τους ως μέλη μίας συλλογικότητας, ενός συλλογικού όλου. Το πώς υπάρχουν πάνω σε αυτήν τη γη και το πώς την αντιλαμβάνονται, είναι κάτι που όσο και να το αρθρώσουμε με λόγια δεν νομίζω ότι μπορούμε ακριβώς να το καταλάβουμε. Μπορούμε, βέβαια, απλά να ακούσουμε προσεκτικά τη φωνή τους, και για αυτό το λόγο και εγώ επιλέγω να την αναφέρω τόσο συχνά στο πλαίσιο αυτής της εργασίας:

Η γη, δεν είναι ακόμα ένα κομμάτι λόφου ή πεδιάδας που μας δίνει τροφή. Για εμάς, ο τρόπος που ζούμε σε αυτή, που δουλεύουμε, την απολαμβάνουμε και υποφέρουμε για αυτήν είναι η ρίζα της ύπαρξής μας. Για αυτό είναι η μητέρα μας και για αυτό την υπερασπιζόμαστε²² (Basta Ya!: Κολομβία: Μνήμες πολέμου και Αξιοπρέπειας, 2016, σ. 285).

Είναι σημαντικό και τονίζεται από όλους τους μελετητές των λαών του Αμαζονίου και των Άνδεων, ότι η σκέψη των αυτοχθόνων είναι πολύ διαφορετική από τους λογικό-φορμαλιστικούς τρόπους σκέψης όπου οι ερμηνείες της πραγματικότητας μπορούν να διαχωριστούν σε μεταβλητές και να μελετηθεί κάθε μία εκδοχή ξεχωριστά με την προϋπόθεση ότι όλες οι υπόλοιπες μπορούν να διατηρηθούν σταθερές. «Η κοσμοαντίληψη (cosmonisición) των αυτοχθόνων είναι ακέρατη, είναι ένα όλον, δεν τεμαχίζεται σε είδη, ενώ αν προσπαθήσουμε να την απεικονίσουμε γραφιστικά μάλλον θα μοιάζει με ένα συνεχές κυκλικό σχήμα ή θα έχει την ελικοειδή μορφή που θα δει κανείς συχνά στα σύμβολα των αυτοχθόνων». (María Gonzalez C. 2014, σ. 22)

Και κάπως έτσι για τους ιθαγενικούς πληθυσμούς, η επίθεση στη φύση και στο έδαφός τους συνιστά επίθεση στην ίδια τους την ύπαρξη δεδομένου ότι αυτή είναι τόσο αδιαχώριστα συνδεδεμένη με το περιβάλλον στο οποίο ζουν. Τόσο, που τελικά η καταστροφή του περιβάλλοντος θεωρείται από πολλούς νομικούς και ακτιβιστές ότι και σε νομικό επίπεδο αφορά μία ξεκάθαρη καταπάτηση του ίδιου του δικαιώματος στην ζωή. Επανέρχεται η διερώτηση που ελικρινά έχω: Άραγε θα ήταν διαφορετικές

²¹ Το PNUD (Programa de las Naciones Unidas para el Desarrollo), είναι ένα πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών το οποίο δουλεύει σε 170 χώρες με στόχο την εξάλειψη της φτώχειας και την μείωση των ανισοτήτων. (<https://www.undp.org/es/sobre-nosotros>)

²² Λόγια του Mamo ενός (πνευματικού ηγέτη) από τη φυλή Arhuaco, κατά τη διάρκεια του δεύτερου συνεδρίου που διοργάνωσε το Consejo Regional Indígena del Cauca (CRIC).

οι αντιδράσεις μας απέναντι στο κάψιμο ενός δάσους, ή στην τοποθέτηση τεράστιων ανεμογεννητριών εάν θεωρούσαμε ότι οι πράξεις αυτές είναι επίθεση στο ίδιο μας το σώμα; Μήπως ενεργοποιούμασταν πολύ περισσότερο εάν είχαμε μάθει να μπαίνουμε στη θέση των άλλων «προσώπων» ανθρώπινων και μη έχοντας ως βάση την θέση ότι «μέσω της υποκειμενοποίησης είναι που κατακτάται η γνώση;»²³ (Hierro & Surallés, σ.14). Εάν πραγματικά νοιώθαμε ότι σκοτώνονται συγγενείς μας, και τελικά ο ίδιος μας ο εαυτός;

Όπως αναφέρει ο Pedro García Hierro και ο Alexandre Surallés (2005, σ. 12), ένας από τους στόχους και τις πρακτικές συνεισφορές της ανθρωπολογίας είναι «το να καταδειχτεί πως, πέρα από μία ωφελμιστική θεώρηση των πραγμάτων, όλη αυτή η ποικιλομορφία και η περιπλοκότητα στις σχέσεις μεταξύ των ιθαγενών πληθυσμών με το έδαφός τους, συνεπάγεται ότι κάθε εδαφική παραβίαση αναπαριστά μία παραβίαση της ίδιας της ύπαρξης των ανθρώπων που απαρτίζουν αυτές τις κοινότητες». Και με μία τέτοια αποδοχή, τεκμαίρεται ότι παραβίαση του εδάφους ισοδυναμεί με παραβίαση του θεμελιώδους ανθρώπινου δικαιώματος στη ζωή. Υποστηρίζεται, και στο σημείο αυτό συμβάλλουν οι διάφορες εθνογραφικές έρευνες οι περισσότερες από τις οποίες αφορούν τους αυτόχθονες πληθυσμούς που κατοικούν στον Αμαζόνιο (πχ Yagua, Huaorani, Yaminawa, Candoshi κα) ή/και στις Άνδεις (πχ Nasa, Yanasha) πως το άτομο και το περιβάλλον είναι μέρη ενός συνεχούς. Συνεπώς, όταν οι αυτόχθονες πληθυσμοί «μιλούν για εδαφικά δικαιώματα στην πραγματικότητα μιλούν για ανθρώπινα δικαιώματα». Η επίθεση ή η μη αναγνώριση των εδαφών τους πρόκειται εν ολίγοις τελικά για μία παραβίαση των θεμελιωδών τους δικαιωμάτων. Σε ποιο βαθμό το ισχύον δυτικού τύπου νομικό σύστημα το οποίο αναγκάζονται να επικαλεστούν οι αυτόχθονες ως μέσο άμυνας, μπορεί να περιγράψει την δική τους κοσμολογία, βασικά σημεία της οποίας περιέγραψα παραπάνω, είναι μία τεράστια συζήτηση.

Στο επόμενο κεφάλαιο θα αναφέρω τα βασικά νομικά κείμενα τα οποία έχουν χρησιμοποιηθεί και χρησιμοποιούνται σαν εργαλεία στον αγώνα των ιθαγενών. Στη συνέχεια θα επικεντρωθώ στην περίπτωση της Κολομβίας και στην αναθεώρηση του Συντάγματος του 1991 το οποίο ισχύει μέχρι και σήμερα και στο οποίο για πρώτη φορά ρητά αναγνωρίζεται η ίδια η ύπαρξη των ιθαγενικών κοινοτήτων, οι οποίες μέχρι τότε εξισώνονταν με τους αγροτικούς πληθυσμούς (campesinos στα ισπανικά) στη βάση της

²³ σε αντίθεση με τη θέση της επιστήμης η οποία προκειμένου να αποκτήσει γνώση των πραγμάτων επιδιώκει να είναι όσο πιο αντικειμενική γίνεται

ενασχόλησης τους με τη γη, κάτι που τοποθετούσε στην άκρη τις πολύ σημαντικές πολιτισμικές τους διαφοροποιήσεις.

Βασικοί Πυλώνες του νομικού καθεστώτος προστασίας των αυτόχθονων πληθυσμών (και της γης τους)

*¡Defender los territorios es defender la vida! (CNTI)²⁴
Η υπεράσπιση των εδαφών είναι υπεράσπιση της ζωής!*

Όπως προσπάθησα να δείξω στο προηγούμενο κεφάλαιο, η γη, το περιβάλλον και το έδαφος είναι έννοιες που είναι αδύνατον να διαχωριστούν από τον πυρήνα της ύπαρξης των αυτόχθονων πληθυσμών της ευρύτερης περιοχής της λεκάνης του Αμαζονίου και των υψιπέδων των Άνδεων. Κι ενώ οι κοινότητες των αυτοχθόνων παρουσιάζουν μία εκπληκτική ποικιλομορφία, οι περισσότερες συνδέονται από μία κοινή και βαθιά σχέση μεταξύ του εδάφους και της πολιτισμικής τους ταυτότητας. Ένας πρωταρχικής σημασίας άξονας γύρω από τον οποίο στρέφονται οι διεκδικήσεις των αυτόχθονων πληθυσμών, όπως θα φανεί και παρακάτω, είναι αυτός της προστασίας του εδάφους και της γης.

Σημείο καμπής στους αγώνες των αυτόχθονων πληθυσμών για την αναγνώρισή και την προστασία τους υπήρξε η Συνθήκη Νο 169 του Διεθνούς Οργανισμού Εργασίας «Για τους αυτόχθονες και νομαδικούς πληθυσμούς στις ανεξάρτητες χώρες», η οποία επικυρώθηκε στις 7 Ιουνίου του 1989 από τη Γενική Συνέλευση του Διεθνούς Οργανισμού Εργασίας.²⁵ Η Συνθήκη χωρίζεται σε επτά ενότητες και αποτελείται από 44 άρθρα που απαριθμούν τα δικαιώματα των αυτόχθονων λαών και εθνοτικών ομάδων, «αναγνωρίζοντας την επιθυμία των πληθυσμών αυτών να ανακτήσουν τον έλεγχο των ιδιαίτερων θεσμών τους και των τρόπων ζωής τους και την οικονομική τους ανάπτυξη και από την άλλη να διατηρήσουν και να ενισχύσουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που συνιστούν την ταυτότητά τους ως ιθαγενείς, όπως και τις γλώσσες και τις θρησκείες τους εντός των Κρατών στα οποία διαβιώνουν». Είναι σημείο αναφοράς σε διεθνές επίπεδο όχι μόνο για τους Οργανισμούς των Ηνωμένων Εθνών και των διεθνών οικονομικών θεσμών, αλλά και για τις τοπικές οργανώσεις

²⁴ CNTI (Εθνική Επιτροπή για τα Εδάφη των Αυτόχθονων Πληθυσμών), ιδρύθηκε με το διάταγμα 1397 του 1996 με στόχο την εγγύηση και την προστασία των δικαιωμάτων των αυτόχθονων πληθυσμών απέναντι στο Κράτος της Κολομβίας

²⁵ Επικυρώθηκε από την Κολομβία στις 07.08.1991

υπεράσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τα εθνικά δικαστήρια. Και όπως επισημαίνει ο Huapacuni Mamani (2010, σ. 8), καίριας σημασίας είναι και ότι στη συνθήκη αυτή αναγνωρίζεται η ιδιαίτερη συνεισφορά των προγονικών λαών στην πολιτισμική ποικιλία, στην κοινωνική αρμονία αλλά και στην φροντίδα της Μάνας-Γης.

Το δεύτερο μέρος της Σύμβασης, και συγκεκριμένα στα Άρθρα 13 έως και 19 το οποίο φέρει τον υπότιτλο ΕΔΑΦΗ, επιδιώκεται η ρύθμιση του ζητήματος της ιδιοκτησίας των εδαφών. Αρχικά ορίζεται πως εδάφη είναι «το σύνολο των περιοχών τις οποίες οι ενδιαφερόμενοι πληθυσμοί κατέχουν ή χρησιμοποιούν με κάποιον άλλο τρόπο». (Άρθρο 13 παρ.1). Στο συγκεκριμένο τμήμα της Διεθνούς Σύμβασης, προβλέπεται η υποχρέωση των κυβερνήσεων να σέβονται την ιδιαίτερη σχέση που έχουν οι αυτόχθονες πληθυσμοί με τη γη τους και να τους αναγνωρίζεται το δικαίωμα στην κατοχή και ελεύθερη διάθεση των εδαφών τους.

Η Σύμβαση 169 του Διεθνούς Οργανισμού Εργασίας, αναφέρεται επίσης ρητά στον σεβασμό και στην αναγνώριση «ιδιοκτησίας και κατοχής επί των εδαφών τα οποία κατά παράδοση κατέχουν οι ενδιαφερόμενοι πληθυσμοί», στο δικαίωμα χρήσης όχι μόνο των εδαφών αυτών που κατέχουν αποκλειστικά αλλά και αυτών στα οποία παραδοσιακά έχουν πρόσβαση προκειμένου να τελέσουν τις παραδοσιακές τους δραστηριότητες και την ύπαρξή τους. [οι υπογραμμίσεις δικές μου]. Παρ' όλα αυτά, την ίδια στιγμή, στα δύο αμέσως επόμενα άρθρα (αρ. 15 και αρ. 16) αφήνεται το απαραίτητο νομικό περιθώριο ώστε το εκάστοτε Κράτος να έχει την ευχέρεια να δράσει διαφορετικά. Διαχωρίζει λοιπόν ρητά τις περιπτώσεις εκείνες που το τελευταίο διατηρεί την ιδιοκτησία των ορυκτών, υπόγειων πόρων ή άλλων πηγών που ανήκουν στα εδάφη υπό τον όρο ότι θα υπάρχει μέριμνα για την δυνατότητας μετακίνησης ή επανεγκατάστασης των ενδιαφερόμενων πληθυσμών όταν αυτές «κρίνονται κατ' εξαίρεση αναγκαίες».

Ένα τελευταίο σημείο το οποίο μπορεί να καταστεί προβληματικό και ανασχετικό στις προσπάθειες των αυτόχθονων πληθυσμών να προστατεύσουν την γη και ύπαρξή τους είναι η πρόβλεψη σχετικά με «τα άτομα που δεν ανήκουν σ' αυτούς τους πληθυσμούς» και τα οποία πρέπει να «εμποδίζονται από το να επωφελούνται από τα έθιμα των εν λόγω πληθυσμών». Ποιος ή ποιοι θεσμοί είναι αυτοί που θα έχουν αποφασιστική σημασία στον ορισμό του ποια εδάφη κατά παράδοση κατέχουν οι αυτόχθονες πληθυσμοί; Τι περικλείεται και τι αποκλείεται από τις παραδοσιακές δραστηριότητες και άρα δεν μπορεί να οδηγήσει σε προστασία των εδαφών που

σχετίζονται με την άσκηση αυτών; Πώς θα κριθεί ποιοι πληθυσμοί είναι αυτόχθονες άρα χρήζουν προστασίας και ποιοι απλά «επωφελούνται από τα έθιμα των εν λόγω πληθυσμών» άρα δεν μπορούν να αξιώνουν την προστασία που παρέχεται από την Διεθνή Σύμβαση Νο 169;

Μία άλλη σημαντική θεσμική νίκη έλαβε χώρα στις 13 Σεπτεμβρίου του 2007, όταν επικυρώθηκε από την Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών η Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των αυτόχθονων λαών²⁶. Η ρητορική του εν λόγω νομικού κειμένου είναι ακόμα πιο προοδευτική ως προς την κατεύθυνση της προστασίας των πληθυσμών που υπάγονται στη δικαιοδοσία της. Έτσι, επικυρώνεται αφενός το δικαίωμα όλων των λαών στη διαφορετικότητα -η οποία οφείλει να είναι σε κάθε περίπτωση σεβαστή- και, αφετέρου, αναγνωρίζεται η δυνατότητα ύπαρξης συλλογικών εδαφικών δικαιωμάτων. Και, παρόλο που, μία Διακήρυξη δεν έχει την ίδια νομική ισχύ που θα είχε κάποιο άλλο νομικό κείμενο, θα συμφωνήσω με τον Jérémie Gilbert (2013)²⁷ και με την θέση του ότι: παρόλο που μία Διακήρυξη δεν παρέχει τα εχέγγυα μίας συνθήκης ή κάποιου άλλου πιο δεσμευτικού νομικού κειμένου, αποτελεί ένδειξη για τη γενικότερη τάση στο σύγχρονο διεθνές δίκαιο σε σχέση με τα δικαιώματα των αυτόχθονων πληθυσμών. Δείχνει ότι υπάρχει μία γραμμή διεθνούς αναγνώρισης της σημασίας του να ιδωθεί το έδαφος από μία οπτική βασισμένη στη ρητορική των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μέσω της σύνδεσής τους με την πολιτισμική ταυτότητα των αυτόχθονων κοινοτήτων με στόχο την πραγματική προστασία των τελευταίων (Gilbert, 2013, σ. 120-121).

Επιστρέφοντας όμως στη Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών του 2007, ενδεικτικά, θα ήθελα να αναφέρω κάποιους από τους πυλώνες πάνω στους οποίους βασίζονται τα συνολικά 46 άρθρα της Διακήρυξης:

- Υπάρχει ρητή αναφορά στην συνεισφορά όλων των λαών στον πλούτο και την ποικιλία που συνιστούν κοινή πολιτιστική κληρονομιά όλης της ανθρωπότητας
- Η αναφορά στις ιστορικές αδικίες (δεν αναφέρεται βέβαια η λέξη γενοκτονία η οποία ανταποκρίνεται μάλλον περισσότερο στην πραγματικότητα) τις οποίες έχουν υποστεί οι αυτόχθονες λαοί ως αποτέλεσμα της αποικιοκρατίας που οδήγησαν εν μέσω άλλων και στην υφαρπαγή της γης, του εδάφους και των πόρων που βρίσκονται σε αυτά

²⁶ Επικυρώθηκε το 2009 από το κράτος της Κολομβίας

²⁷ <https://sur.conectas.org/en/land-rights-human-rights/>

- Η αναγνώριση των εγγενών με τους αυτόχθονες λαούς δικαιωμάτων, η ύπαρξη των οποίων πηγάζει από τις πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές όψεις του πολιτισμού τους, της φιλοσοφίας και των πνευματικών παραδόσεων αυτών. Ειδική μνεία γίνεται ξανά στα δικαιώματα στη γη, στα εδάφη και στους πόρους.

- Αναγνωρίζεται, τέλος, ο σεβασμός στις γνώσεις, στον πολιτισμό και στις παραδοσιακές πρακτικές αυτών των λαών οι οποίες βρίσκονται σε αρμονία με το περιβάλλον, καθώς συνεισφέρουν στην βιώσιμη και εξισωτική ανάπτυξη και στην αναγκαία ρύθμιση των οικοσυστημάτων. Είναι σαν να επικυρώνεται επίσημα ο ρόλος τους ως φύλακες των οικοσυστημάτων στα οποία διαμένουν.

Παράλληλα, υπάρχει συνεχής προτροπή στις κυβερνήσεις να λειτουργήσουν βάσει των συμφωνιών που έχουν υπογραφεί και σίγουρα προς την κατεύθυνση της καλύτερης συνεργασίας με τους αυτόχθονες πληθυσμούς, οι οποίοι σημειώνεται ξεκάθαρα ότι παρουσιάζουν μία εκπληκτική ποικιλομορφία υπό το πρίσμα της οποίας είναι που θα πρέπει να επιλύονται όλα τα ζητήματα που τους αφορούν. Μάλιστα, στις 22 Απριλίου του 2009, κατόπιν πρότασης της βολιβιανής αντιπροσωπείας, η Οργάνωση των Ηνωμένων Εθνών ανακήρυξε την ημέρα αυτή ως διεθνή ημέρα της Μάνας-Γης (Pachamama), προωθώντας έτσι μία αντίληψη της φύσης και της γης όχι μόνο ως τόπο ιερό, αλλά και ως μία οντότητα, ένα πρόσωπο που δίνει ζωή και επιτρέπει σε όλες τις μορφές ζωής να υπάρχουν σε αρμονία. Η πραγματικότητα βέβαια για τους αυτόχθονες πληθυσμούς είναι πολύ διαφορετική καθώς, παρόλο που τα Ηνωμένα Έθνη έχουν την ευθύνη να διαδραματίσουν έναν καίριο ρόλο για την προώθηση και προστασία αυτών των δικαιωμάτων, το κρίσιμο ερώτημα παραμένει: Ποιος μπορεί να στην πραγματικότητα να εγγυηθεί ότι οι κυβερνήσεις, τα κράτη και οι ιδιωτικές εταιρείες θα δράσουν προς αυτή την κατεύθυνση;

Κλείνω τη σύντομη παρένθεση για να συνεχίσω την προσπάθεια χαρτογράφησης των νομικών εργαλείων που σχετίζονται και έχουν χρησιμοποιηθεί στον αγώνα των ιθαγενικών κοινοτήτων για την κατοχύρωση και προστασία των εδαφών τους: το άρθρο 17 στο οποίο θεσπίζεται το δικαίωμα στην ιδιοκτησία ατομικά ή σε συνεργασία με άλλους και η απαγόρευση της αυθαίρετης υφαρπαγής αυτής της ιδιοκτησίας, το δικαίωμα στην αυτοδιάθεση όπως προβλέπεται στα άρθρα 12 και 27 της Διεθνούς Σύμβασης για τα Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα, όπως και η ειδική

μνεία στη Γενική Σύσταση με αρ. 23²⁸ για το γεγονός ότι τα ζητήματα που σχετίζονται με την γενικότερη κατάσταση των αυτόχθονων πληθυσμών θα πρέπει να υπάγονται στη Διεθνή Σύμβαση για την εξάλειψη των ρατσιστικών διακρίσεων, η οποία στο άρθρο 5 παρ.ν προβλέπει το δικαίωμα στην ιδιοκτησία είτε ατομικά είτε σε συνεργασία με άλλους.

Το άρθρο 8 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Ανθρωπίνων δικαιωμάτων, το άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου της ίδιας Σύμβασης σχετικά με το δικαίωμα στην ιδιοκτησία και τα άρθρα 11 έως 14 της Σύμβασης αρ. 107 του Διεθνούς Οργανισμού Εργασίας αποτελούν παραδείγματα των κειμένων τα οποία μπορούν να χρησιμοποιηθούν στον αγώνα των αυτόχθονων πληθυσμών για την ίδια τους την ύπαρξη. Αξίζει να αναφερθεί ότι συγκεκριμένα στο άρθρο 11 της παραπάνω Σύμβασης ορίζεται το δικαίωμα ατομικής ή συλλογικής ιδιοκτησίας πάνω σε εδάφη τα οποία οι πληθυσμοί αυτοί παραδοσιακά κατέχουν, στο άρθρο 12 γίνεται αναφορά στον κατ' αρχήν παράνομο εκτοπισμό των ιθαγενικών πληθυσμών από τα εδάφη τους αφήνοντας βέβαια την δυνατότητα επανεγκατάστασης υπό προϋποθέσεις, ενώ , κάτι πολύ σημαντικό, υπάρχει συγκεκριμένη μνεία για τη δυνατότητα επέκτασης των περιοχών τους όταν αυτό καταστεί αναγκαίο για την επιβίωσή τους (αρ. 14).

Η πραγματικότητα στην Κολομβία

Μελετώντας για την κοινωνικοπολιτική κατάσταση στις χώρες της Λατινικής Αμερικής, δεν γίνεται να μην αναφερθεί κανείς στην επέλαση των νεοφιλελεύθερων ιδεολογιών σε αυτές, η οποία συνεχίζεται μέχρι και σήμερα.. Μοιάζει σαν η Λατινική Αμερική, να έχει λειτουργήσει ως ο πειραματικός σωλήνας, ως ο τόπος όπου αυτές οι πολιτικές αρχικά θα δοκιμαστούν. Βασικά συστατικά στοιχεία αυτού του νέο-φιλελευθερισμού είναι η «απελευθέρωση» του εμπορίου, οι ιδιωτικοποιήσεις, η απορρύθμιση και οι πολιτικές λιτότητας. (Hristov, 2009, σ.41-42). Η Κολομβία συγκεκριμένα εμφανίζει και μία άλλη πολύ σημαντική ιδιαιτερότητα: το ότι επί εξήντα χρόνια στο έδαφός της μαίνονταν συγκρούσεις τις οποίες, οι διαδοχικές κυβερνήσεις όντας δομικά αδύναμες και διεφθαρμένες φάνηκε ότι δεν μπορούσαν να αντιμετωπίσουν. Οι εμπλεκόμενες ομάδες συμπεριλάμβαναν τους μαρξιστές αντάρτες

²⁸<https://www.uio.no/studier/emner/jus/jus/JUS5710/h13/undervisningsmateriale/general%2Brecommendation%2Bno23.pdf>

της FARC, τις παραστρατιωτικές οργανώσεις και τις κρατικές δυνάμεις ασφαλείας. Η άνθιση του ναρκεμπορίου στην περιοχή, στο οποίο ενεπλάκησαν τόσο ο στρατός όσο και οι παραστρατιωτικές ομάδες περιπλέκουν ακόμα περισσότερο το ήδη χαοτικό πολιτικό τοπίο (Jackson, 2005, σ.207).

Μέσα σε αυτό ακριβώς το πλαίσιο, στην Κολομβία, έλαβε χώρα μία ισχυρή κινητοποίηση και μία εκστρατεία ενδυνάμωσης των αυτόχθονων πληθυσμών, η οποία κορυφώθηκε κατά τις δεκαετίες '80 και '90, ή αλλιώς, κατά την περίοδο της δημοκρατικής μετάβασης. (Jackson, 2007, σ. 205).

Στην Κολομβία, πριν την ισπανική εισβολή ζούσαν περίπου 10 εκατομμύρια ιθαγενείς πληθυσμοί. Σύμφωνα με την εθνική απογραφή του 2018, οι πληθυσμοί των αυτοχθόνων στην Κολομβία αυξήθηκαν κατά 36,8% και τώρα αποτελούν επίσημα το 4,4% του συνολικού πληθυσμού της χώρας, δηλαδή σε απόλυτους αριθμούς 1.905.617 άτομα. Πέρα από το γεγονός ότι ο ρυθμός γεννήσεων στους αυτόχθονες είναι διπλάσιος σε σχέση με αυτόν του υπόλοιπου πληθυσμού, αυτή η δημογραφική ανάπτυξη μπορεί να εξηγηθεί αν ληφθεί υπόψιν το γεγονός ότι συμπεριλήφθηκαν στους αυτόχθονες, πληθυσμοί οι οποίοι δεν θεωρούνταν τέτοιοι βάσει της απογραφής του 2005. (DANE, 2019). Σύμφωνα με την ίδια απογραφή αποκαλύφθηκε η ύπαρξη 115 ιθαγενικών πληθυσμών σε σχέση με τους μόλις 93 που είχαν αναγνωριστεί ως ιθαγενείς το 2005.

Η κοινότητα των Νάσα, βρίσκεται καταγεγραμμένη σε 137 *cabildos*,²⁹ 77 από τα οποία βρίσκονται στο διαμέρισμα της Cauca. Κατοικούν σε 99 *resguardos*, κάποια από τα οποία αναγνωρίστηκαν βάσει τίτλων κυριότητας από την εποχή της αποικιοκρατίας και σε 10 αγροτικές κοινότητες. (DCPS NASA)³⁰

Ένα άλλο ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του κολομβιανού παραδείγματος είναι η ύπαρξη των *resguardos*. Τα *resguardos*, δηλαδή οι εδαφικές και διοικητικές περιοχές, εντός των οποίων κατοικούν ιθαγενείς πληθυσμοί, είναι ένας θεσμός που δημιουργήθηκε στα τέλη του 16^{ου} αιώνα ως απάντηση της γεωμετρικής μείωσης του πληθυσμού των ιθαγενών και ο οποίος, παρά τον κατακερματισμό του, μετά την ανεξαρτησία της Κολομβίας από το Ισπανικό Στέμμα και την μετατροπή του σε μεγάλες αγροτικές ιδιωτικές εκτάσεις που ανήκουν στην λευκή ελίτ, παραμένει κεντρικός πόλος για τις ιθαγενικές διεκδικήσεις. Οι ιθαγενείς στη Λατινική Αμερική,

²⁹ Cabildos είναι τα συμβούλια των αυτόχθονων πληθυσμών, συλλογικό διοικητικό όργανο

³⁰ Documento Diagnóstico, Conceptualización, y Líneas de Acción del Plan de Salvaguarda Nasa ή στα ελληνικά Διαγνωστικό έγγραφο, Εννοιολόγηση και Άξονες Δράσης του Σχεδίου Διάσωσης των Nasa.

και στην Κολομβία, ανήκουν στις πιο φτωχές, καταπιεσμένες και υποτιμημένες ομάδες. Οι αυτόχθονες πληθυσμοί δηλώνουν περήφανα πως έχουν καταφέρει να επιβιώσουν αγωνιζόμενοι επί 500 χρόνια ενάντια στην φυσική τους εξόντωση, στην ακραία εκμετάλλευσή, στην υφαρπαγή των εκτάσεών τους καθώς και σε άλλες μορφές θεσμικών διακρίσεων. (Jackson, 2007, σ. 205).

Γενικά στην Κολομβία, τα προβλήματα τα σχετικά με την αναδιανομή της γης αποτελούν μία ιστορική σταθερά. Το 2014, για πρώτη φορά έγινε απογραφή των καλλιεργήσιμων εκτάσεων και, σύμφωνα με έκθεση της OXFAM (2017),³¹ επιβεβαιώθηκε πως η Κολομβία είναι η χώρα με την πιο άνιση κατανομή της γης.

Ως προς το κομμάτι της θεσμικής κατοχύρωσης των εδαφών που κατοικούνται από αυτόχθονες πληθυσμούς, η Κολομβία συγκεκριμένα «είδε» το Σύνταγμά της να αναθεωρείται το 1991, δύο χρόνια μόλις μετά την υπογραφή της Συνθήκης Νο 169 του Διεθνούς Οργανισμού Εργασίας, η οποία εν μέσω άλλων ρυθμίσεων, στήριξε τις αξιώσεις των ιθαγενών πληθυσμών για αυτονομία και αυτοδιάθεση. Ξεκινώντας φυσικά από την αναγνώριση της ύπαρξής τους. Πιο συγκεκριμένα, το Σύνταγμα της Κολομβίας και η νομοθεσία που βασίζεται σε αυτό, δηλώνουν ρητά ότι η Κολομβία είναι ένα πολυπολιτισμικό και πολυεθνικό έθνος (Άρθρο 7). Το ιδιαίτερο στην περίπτωση της Κολομβίας, είναι πως το Σύνταγμά της, μετά την αναθεώρηση του 1991, προβλέπει πως το εθνικό δίκαιο είναι αυτό που θα εφαρμόζεται εντός των ιθαγενικών εδαφικών και διοικητικών περιοχών ιδιαίτερου καθεστώτος (*resguardos*) και αναγνωρίζει το τοπικά εκλεγμένο συμβούλιο (*cabildo*) ως κυβερνώσα αρχή η οποία θα λειτουργεί βάσει των ηθών και των εθίμων της κάθε κοινότητας. Ως προς την αναγνώριση των *resguardos*, η Κολομβία είναι πρωτοπόρα στη Λατινική Αμερική. Και όλος ο αγώνας των ιθαγενών εκεί είναι προσανατολισμένος γύρω από αυτές τις περιοχές ειδικού καθεστώτος.

³¹ Η OXFAM είναι μία συνμοσπονδία 20 οργανισμών που συνεργάζονται και δραστηριοποιούνται σε πάνω από 90 χώρες, ως μέρη ενός παγκόσμιου κινήματος για τη δημιουργία ενός μέλλοντος απαλλαγμένου από την αδικία που επιβάλλει η φτώχεια.

Σύντομη ιστορική αναδρομή στο ιδιαίτερο καθεστώς των *resguardos* της Κολομβίας

Η ιστορία των αυτόχθονων πληθυσμών της Κολομβίας είναι, για την Margarita Gonzalez³², η ιστορία των *resguardos* (Tovar Zambrano, σ. 153). Μέσα από την ρύθμιση του καθεστώτος αυτών των ιδιαίτερων εδαφικών εκτάσεων, στην ουσία διακυβευόνταν τα συμφέροντα και η εξουσία του Στέμματος της Ισπανίας στην αποικία, αλλά και, από την πλευρά των ίδιων των ιθαγενών, η ίδια η επιβίωσή τους.

Οι λόγοι της δημιουργίας τους είναι πολλοί. Η ύπαρξή τους φαίνεται να διευκόλυνε αρχικά την Ισπανία να ελέγξει τις «αποικίες» της, και αυτό φαίνεται από την απευθείας θεσμική κατάργησή τους μετά την κήρυξη της ανεξαρτησίας της Κολομβίας από την Ισπανία. Πλέον, η ύπαρξή τους δεν εξυπηρετούσε τα συμφέροντα των εποίκων. Για το Στέμμα το καθεστώς των *resguardos* αφενός βοηθούσε στην διατήρηση της ικανότητας των ιθαγενών για εργασία (γιατί τους βοηθούσε να τους κρατούν συγκεντρωμένους σε μία οριοθετημένη έκταση), αφετέρου συνέφερε για την αποτελεσματική είσπραξη της φορολογίας. (Tovar Zambrano, σ. 153). Σύμφωνα με την Rappaport, τα *resguardos* δημιουργήθηκαν λίγο μετά την κατάκτηση από τους Ισπανούς, σαν μία προσπάθεια να διεισδύσουν και να κυβερνήσουν τους αυτόχθονες που είχαν επιβιώσει των προηγούμενων εκκαθαρίσεων των κονκισταδόρων. (Rappaport, 1985, σ.30). Από την άλλη, αποτέλεσε μία προσπάθεια ελέγχου του πληθυσμού των αυτοχθόνων από τους κατακτητές, και αντιμετώπισης των προβλημάτων που δημιουργούσε, ως προς τον έλεγχό τους, η διασπορά που παρουσίαζαν δεδομένου ότι πολλοί από αυτούς τους πληθυσμούς είχαν νομαδικά χαρακτηριστικά.

Τα “*resguardos*” είναι κοινότητες αυτοχθόνων οι οποίες έχουν ξεκάθαρα σύνορα, ανήκουν συνολικά στην κοινότητα, της οποίας τα μέλη έχουν μόνο το δικαίωμα χρήσης των εδαφών αυτών. Η γέννησή τους, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, χρονολογείται ήδη από την περίοδο της κυριαρχίας των Ισπανών

³² Δυστυχώς, δεν κατάφερα να βρω το βιβλίο της Margarita Gonzalez και ο τι πληροφορία αναφέρω προέρχεται από την συνοπτική παρουσίαση σημείων –κλειδιών της επιχειρηματολογίας της από τον Tovar Zambrano.

κατακτητών στην περιοχή, πριν ακόμα από την ανακήρυξη της Κολομβίας σε ανεξάρτητο κράτος (Δημοκρατία της Κολομβίας) το 1819.

Σήμερα τα *resguardos* μπορούν να χωριστούν σε τρεις κατηγορίες:

- Τα *resguardos* τα οποία αναγνωρίστηκαν υπό την επίκληση τίτλων ιδιοκτησίας από την εποχή της αποικιοκρατίας
- εκείνα των οποίων η αναγνώριση βασιζόταν σε τίτλους ιδιοκτησίας από την εποχή της δημοκρατίας και
- όσα αναγνωρίστηκαν βάσει νεότερων αποφάσεων (Maria Gonzalez C. σ 24).

Και, παρόλο που τα *resguardos*, υπήρξαν τεχνητό δημιούργημα, ή όπως θα υποστηρίξει ο ιστορικός Juan Friede, «τεχνητοί πυρήνες που δημιουργήθηκαν εξαιτίας των νόμιμων ή αναγκαστικών εκτοπισμών τους οποίους υφίσταντο οι ιθαγενείς πληθυσμοί από τους Ισπανούς κατακτητές». (Friede, 2017, σ. 41), στην πορεία των χρόνων εξελίχθηκαν σε βάση και σε σημείο εκκίνησης για τους αγώνες των ιθαγενών για τη γη τους. Μάλιστα, όπως μου εξήγησε ο Martin στη συζήτηση που είχαμε, η ανεξαρτησία της Κολομβίας από την Ισπανία, έγινε εις βάρος των αυτόχθονων πληθυσμών αφού αμέσως το καθεστώς των *resguardos* τέθηκε υπό αμφισβήτηση, ή με άλλα λόγια, το νεοσύστατο κολομβιανό κράτος αρνήθηκε την αναγνώριση του καθεστώτος της συλλογικής ιδιοκτησίας των *resguardos*. Ως εκ τούτου, μέχρι τη δεκαετία του 1960, τα *resguardos*, παύουν να υπάρχουν ως επίσημος θεσμός, συνεχίζοντας όμως να υπάρχουν *de facto*.

Το πρώτο *resguardo*, αναγνωρίστηκε επίσημα τη δεκαετία του 1960 και ήταν το μοναδικό στο οποίο αναγνωρίζονταν δικαιώματα συλλογικής ιδιοκτησίας (προσωπική επικοινωνία με τον Martin). “Ήταν μόνο ένα και για πολλά χρόνια το μοναδικό που είχε αναγνωριστεί επίσημα, περίπου για δέκα χρόνια”, μου τονίζει χαρακτηριστικά³³. Στη συνέχεια άρχισαν οι αγώνες για την επίσημη αναγνώριση και άλλων *resguardos*. Κι έτσι, ως αποτέλεσμα αυτών των αγώνων και πιέσεων τη δεκαετία του 1970 πέτυχαν την επίσημη αναγνώριση 15 ακόμα *resguardos*. Και κατά τις δεκαετίες '80 και '90 αναγνωρίστηκαν συνολικά περίπου άλλα 400. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία που χρησιμοποίησε που χρησιμοποίησε στην

³³ Αναφέρεται στο *resguardo Yunguillo*, στην περιφέρεια Putumayo, το οποίο αναγνωρίστηκε το 1953 με προεδρικό διάταγμα. Βέβαια η διαδικασία της ολοκλήρωσης - επέκτασής του διήρκεσε 30 ολόκληρα χρόνια. (Calderon Segura J. & Tribaldos Serrano, J. 2019, σ.14)

έκθεσή της η Comisión Nacional de Territorios Indígenas CNTI)³⁴ τον Αύγουστο του 2021, μέχρι το 1990 είχαν αναγνωρισθεί 235 resguardos συνολικής έκτασης 22.884.033 εκταρίων χάρη στους αγώνες των ιθαγενών, και των παγκόσμιων πρωτοβουλιών για την διαφύλαξη και προστασία των δασών. (Milena Calderón Segura, Pablo Muñoz Onofre, Camilo Niño Izquierdo & Steveen Tribaldos Serrano, 2021, σ. 7) Από εκεί και πέρα, και παρά την προοδευτική αναθεώρηση του Συντάγματος το 1991, η πρόοδος υπήρξε δραματικά αργή καθώς από το 1996 μέχρι και το 2020, μόλις 7 εκατομμύρια εκτάρια προστέθηκαν στα ήδη αναγνωρισμένα resguardos (από 26 εκατομμύρια το 1996 έφτασαν στα 33 εκατομμύρια εκτάρια το 2020). (Milena Calderón Segura κ.α. 2021, σ. 40)

Η τάση της αναγνώρισης των εδαφών των αυτόχθονων κοινοτήτων έφτασε στην κορύφωσή της τη δεκαετία του '80, ενώ η τάση αυτή συνεχίστηκε και την επόμενη δεκαετία κατά την οποία τέθηκε σε εφαρμογή και η Διεθνής Σύμβαση Εργασίας για τα δικαιώματα των , αυτόχθονων, ως εθνοτικά διαφορετικών πληθυσμών. Στο πλαίσιο όλων αυτών των αλλαγών, το 1991 έγινε η αναθεώρηση του Συντάγματος της Κολομβίας που αναγνώριζε τους ιθαγενείς ως υποκείμενα χρήζοντα ειδικής συνταγματικής μάλιστα προστασίας και ως υποκείμενα εντελώς διαφορετικά πολιτισμικά από τους υπόλοιπους αγροτικούς πληθυσμούς της χώρας. Ειδικότερα, σύμφωνα με την έκθεση του CNTI, το αναθεωρημένο Σύνταγμα του 1991 αναγνωρίζει καταρχήν τα συλλογικά δικαιώματα και τα εδάφη των αυτόχθονων πληθυσμών. Ειδικότερα μέχρι την 31^η Ιουλίου 2019 έχουν συνολικά αναγνωρισθεί 774 resguardos, ξεκινώντας από το 1953 όταν περίπου ξεκίνησε αυτή η διαδικασία.

Η διαδικασία που οδήγησε στην νομική αναγνώριση των εδαφών των αυτόχθονων πληθυσμών στην Κολομβία, ήταν και συνεχίζει να είναι αποτέλεσμα μίας επίπονης διαδικασίας που δεν έχει τελειώσει ακόμα. Ενδεικτική είναι η έκθεση που συνέταξε για λογαριασμό της OXFAM, η Arantxa Guereña, και η οποία αναφέρει πως παρόλο που το 35,7% της συνολικής έκτασης της Κολομβίας ανήκει σε εθνοτικές ομάδες και το 84,2% εξ αυτών αντιστοιχεί σε ιθαγενικές εκτάσεις, στην πραγματικότητα αυτές οι εκτάσεις δεν προστατεύονται, όπως θα έπρεπε βάσει του

³⁴ Η Εθνική Επιτροπή για τα εδάφη των Αυτοχθόνων (CNTI), δημιουργήθηκε κατ' εφαρμογή του διατάγματος 1397 του 1996. (Calderon Segura J. & Tribaldos Serrano, J. 2019, σ. 6). Η δημιουργία της CNTI υπήρξε μία ένα σημείο επαφής μεταξύ της Κυβέρνησης των αυτοχθόνων πληθυσμών και της Εθνικής Κυβέρνησης σε σχέση με το θέμα της ρύθμισης των resguardos

ίδιου του Συντάγματος της χώρας. Γίνονται αντιθέτως αντικείμενο δασικής, αγροτοβιομηχανικής και εξορυκτικής εκμετάλλευσης. (Guereña, 2017, σ.13)

Όσα έχουν κατακτηθεί από τους αυτόχθονες πληθυσμούς σήμερα, είναι αποτέλεσμα της επίμονης αγωνιστικότητας των αυτόχθονων λαών και ειδικά οι Nasa οι οποίοι, όπως μου τόνισε ο Martin, αρκετές φορές κατά τη διάρκεια της συζήτησής μας, «είχαν μία μακρά παράδοση στην οργάνωση και στους αγώνες».

Το Σύνταγμα της Κολομβίας του 1991

Πιο συγκεκριμένα, ως προς την περίπτωση του κράτους της Κολομβίας, σταθμός σχετικά με τα ζητήματα της ίδιας της αναγνώρισης της ξεχωριστής ύπαρξης των αυτόχθονων πληθυσμών, υπήρξε η αναθεώρηση του Συντάγματος το 1991, από την Συντακτική Εθνική Συνέλευση στην οποία συμμετείχαν και αντιπρόσωποι των αυτοχθόνων. Όπως μου εξήγησε ο Martin στην συνέντευξη που είχαμε μέσω διαδικτύου, μέχρι τότε, οι ιθαγενείς δεν αναγνωρίζονταν ως ιθαγενείς πληθυσμοί αλλά αντιμετωπίζονταν ως αγρότες (*campesinos*) κάτι το οποίο δεν ανταποκρινόταν στην πραγματικότητα. Η ύπαρξη τόσο των αγροτών (*campesinos*) όπως και των αυτόχθονων κοινοτήτων είναι πολύ στενά δεμένη με την γη, παρ' όλα αυτά, «η κοσμοθεωρία των αυτόχθονων πληθυσμών είναι εντελώς διαφορετική».

Η Jean Jackson, μετά από πολλά χρόνια επιτόπιας έρευνας στην νοτιοανατολική πλευρά της χώρας, θεωρεί πως σημείο-κλειδί σε όλες τις αναθεωρήσεις των Συνταγμάτων, και φυσικά και σε αυτό της Κολομβίας, είναι αυτή ακριβώς «η αναγνώριση της πολυπολιτισμικότητας σε όλες τις χώρες της Λατινικής Αμερικής». Το κυρίαρχο φαντασιακό του πολίτη ο οποίος οφείλει να είναι ισπανόφωνος, ή να μιλάει πορτογαλικά, να είναι καθολικός στο θρήσκευμα και «μοντέρνος», αμφισβητήθηκε. (Jackson, 2007, σ.205) Ειδικότερα, στο άρθρο 7 του αναθεωρημένου Συντάγματος του 1991, δηλώνεται ρητά ότι, πλέον, «το Κράτος αναγνωρίζει και προστατεύει την εθνική και πολιτισμική ποικιλομορφία του Κολομβιανού Έθνους. Ορίζονται τα ισπανικά ως επίσημη γλώσσα του κράτους, όμως ορίζεται επίσης ότι «οι γλώσσες και οι διάλεκτοι των εθνοτικών ομάδων είναι επίσης επίσημες στο έδαφός τους». Τέλος, «προβλέπεται η δίγλωσση διδασκαλία στις κοινότητες με ιδιαίτερες γλωσσικές παραδόσεις» (Άρθρο 10). Οι αυτόχθονες αναγνωρίζονται ρητά ως έχοντες την κολομβιανή υπηκοότητα, τους αναγνωρίζεται το δικαίωμα της αντιπροσώπευσης στη Γερουσία αλλά και στην Βουλή

των Αντιπροσώπων (Άρθρα 171, 176), και το δικαίωμα στην αυτοδιοίκηση υπό όρους (Άρθρο 246).

Ως προς την «εδαφική αναδιοργάνωση», ήδη στο άρθρο 1 του νέου Συντάγματος ορίζεται η μορφή του Κράτους ως μία «Δημοκρατία ενωμένη, αποκεντρωμένη και με αυτονομία στις εδαφικές της οντότητες» διαφοροποιώντας έτσι τον συγκεντρωτικό χαρακτήρα του κολομβιανού κράτους το οποίο προβλεπόταν στην προηγούμενη εκδοχή του Συντάγματος του 1886.

Μία πολύ προοδευτική, κατά τη γνώμη μου διάσταση του νέου κειμένου είναι η αναφορά στο άρθρο 58 στο οποίο αναγνωρίζεται ρητά πως «η ιδιωτική ιδιοκτησία εμπεριέχει επιπλοκές. Ως εκ τούτου, είναι εγγενής σε αυτήν η οικολογική της λειτουργία». Η απόδοση της οικολογικής διάστασης στην ήδη υπάρχουσα κοινωνική λειτουργία του δικαιώματος στην ιδιοκτησία, προσέδωσε τον χαρακτηρισμό Οικολογικό στο Σύνταγμα του 1991.

Τεράστιας σημασίας είναι και η συνταγματική κατοχύρωση του ιδιαίτερου καθεστώτος που θα ίσχυε στα εδάφη (*resguardos*) των ιθαγενικών πληθυσμών. Η αναγνώριση της συλλογικής ιδιοκτησίας ως προς το καθεστώς των *resguardos*, ρυθμίστηκε από τη δεύτερη παράγραφο του άρθρου 329 βάσει του οποίου: «Τα *resguardos* είναι εδάφη συλλογικής και μη μεταβιβάσιμης ιδιοκτησίας». Συγκεκριμένα, στην πρώτη παράγραφο του Άρθρου 329 ορίζεται ξεκάθαρα ότι η ρύθμιση των ιθαγενικών περιοχών, θα υπαχθεί στο Νόμο περί ανασχεδιασμού των γαιών και η οριοθέτησή τους θα γίνει από την Εθνική Κυβέρνηση, στην οποία όμως προβλέπεται η συμμετοχή αντιπροσώπων από τις ενδιαφερόμενες κοινότητες. Ως προς τη ρύθμιση των εδαφών, μία πολύ σημαντική νίκη από την πλευρά των αυτόχθονων κοινοτήτων είναι η αναγνώριση για πρώτη φορά συλλογικών δικαιωμάτων στις περιοχές τους (*resguardos*)³⁵. Στο άρθρο 63, αναφέρεται πως τα εδάφη των αυτοχθόνων, μαζί με τα δημόσια αγαθά, τα φυσικά πάρκα, τις κοινές γαίες των εθνοτικών ομάδων, η αρχαιολογική κληρονομιά του Έθνους και τα λοιπά αγαθά όπως ορίζει ο νόμος, είναι αναπαλλοτρίωτα, αδιαπραγμάτευτα και τα αδικήματα που τα αφορούν δεν παραγράφονται.

Βέβαια, παρόλο που δημιουργήθηκε, βάσει των επιταγών του Συντάγματος η αντίστοιχη Επιτροπή για την εδαφική αναδιάρθρωση, η τελευταία τελείωσε τη θητεία

³⁵ Σύμφωνα με τη 2^η παράγραφο του άρθρου 329: « Τα *resguardos* αποτελούν συλλογική και μη μεταβιβάσιμη ιδιοκτησία».

της το 2011, χωρίς να υπάρξει εν τέλει συμφωνία μεταξύ των μερών, καθώς δεν συμπεριλήφθηκαν σε αυτήν εκπρόσωποι των αυτόχθονων.

Ως προς την διακυβέρνηση των ιθαγενικών περιοχών (*resguardos*), ορίζεται από το Σύνταγμα ότι αυτή θα γίνεται από συμβούλια που θα προκύπτουν βάσει των ηθών και συνηθειών των κοινοτήτων αυτών. Πολύ σημαντική για την αυτονομία των ιθαγενικών κοινοτήτων υπήρξε και το άρθρο 286, βάσει του οποίου αναγνωρίζονται ως εδαφικές ενότητες οι περιφέρειες, οι περιοχές (*distritos*), οι δήμοι και οι περιοχές των αυτόχθονων πληθυσμών. Θα σταθώ στην παράγραφο με την οποία τελειώνει το Άρθρο 330 και την οποία θεωρώ πολύ σημαντική παρόλο που στην πράξη δεν έχει γίνει σεβαστή, όπως εξάλλου και πολλά άλλα από τα συνταγματικά κατοχυρωμένα δικαιώματα που αφορούν στις κοινότητες: « Η εκμετάλλευση των φυσικών πόρων που βρίσκονται στις ιθαγενικές περιοχές μπορεί να λαμβάνει χώρα χωρίς όμως να επιφέρει βλάβες στην πολιτισμική, κοινωνική και οικονομική ακεραιότητα των ιθαγενικών κοινοτήτων. Στις αποφάσεις που θα πρέπει να ληφθούν αναφορικά με την δυνατότητα μίας τέτοιου είδους εκμετάλλευσης, η Κυβέρνηση θα προωθήσει την συμμετοχή αντιπροσώπων των αντίστοιχων ενδιαφερόμενων κοινοτήτων. Βέβαια, στην πραγματικότητα, η πρόοδος ως προς την οριοθέτηση και νομική κατοχύρωση των *resguardos*, υπήρξε κάτι παραπάνω από αργή, κυρίως λόγω της παρεμπόδισης των διαδικασιών από τρίτους. Επιπλέον, κατά τη δεκαετία του 1990 εντάθηκαν οι διαμάχες πάνω στα εδάφη που ταυτόχρονα διεκδικούσαν εταιρείες ποικίλων εμπορικών συμφερόντων. (Milena Calderón Segura, J., Pablo Muñoz Onofre, J., Camilo Niño Izquierdo, R. & Steveen Tribaldos Serrano, J. 2021).

Και κάτι άλλο που θα πρέπει να έχει κάποιος υπόψιν όσον αφορά στην αναθεώρηση του Συντάγματος της Κολομβίας είναι ότι, παρά την προοδευτικότητά του και τον ενθουσιασμό που ακολούθησε την υπογραφή του από τους αυτόχθονες πληθυσμούς, η αναγνώριση νέων *resguardos* δεν ήταν η αναμενόμενη. Ειδικότερα, σύμφωνα με το Παρατηρητήριο των Δικαιωμάτων στη Γη των αυτόχθονων πληθυσμών, μέχρι τον Μάιο του 1996 είχαν αναγνωριστεί μόλις 364 *resguardos* σε όλη τη χώρα συνολικής έκτασης 27.856.667 εκταρίων. Ή με τα λόγια των Nasa: «Ήδη έχει γίνει η αρχή. Το Σύνταγμα του 1991 δε θα μας θάμπωνε για πάντα. Τρίψαμε τα μάτια μας και, όπως είπαμε, ξεσηκωθήκαμε για την ελευθερία της Μητέρας Γης μπαίνοντας στην hacienda “La Emperatriz” στις 2 Σεπτεμβρίου 2005, μετά από 14 χρόνια που βρισκόμασταν σε λήθαργο». (Ούμα Κίουε, 2021, σ.17)

Η αναθεώρηση του Συντάγματος της Κολομβίας δεν ήταν τοπικό φαινόμενο. Αντιθέτως, σε δεκαέξι χώρες της Λατινικής Αμερικής πραγματοποιήθηκαν αναθεωρήσεις των Συνταγμάτων τους, σημείο – κλειδί των οποίων, ήταν και η αναγνώριση της ύπαρξης πολλών διαφορετικών κοινοτήτων (ως προς τον τρόπο ζωής, τη γλώσσα, τον πολιτισμό, τα ήθη και έθιμα), που ζούσαν εντός των συνόρων των κρατών αυτών.

Η κατάσταση στην Κολομβία καθίσταται ακόμα πιο περίπλοκη από το γεγονός πως, μέχρι το 2016 και την Υπογραφή της Συνθήκης Ειρήνης, στη χώρα μαινόταν εμφύλιος πόλεμος. Όπως μου ανέφερε και η Rosa³⁶, οι ένοπλες συγκρούσεις είχαν τεράστιο αντίκτυπο ειδικά στους αυτόχθονες πληθυσμούς. «Κάποιοι από αυτούς υπήρξαν θύματα των συρράξεων ενώ μεγάλος αριθμός από διάφορες κοινότητες αναγκάστηκαν να εκτοπιστούν σε άλλες περιοχές για να μπορέσουν να επιβιώσουν». Η δε Κυβέρνηση, εκμεταλλευόμενη την κατάσταση, δηλαδή την παρουσία ένοπλων ομάδων σε περιοχές αυτόχθονων πληθυσμών για να μην τηρήσει, με την πρόφαση της δήθεν συνεργασίας των ιθαγενών με τους αντάρτες, την συνταγματική της υποχρέωση περί «υποχρεωτικής προηγούμενης διαβούλευσης με τους αυτόχθονες πληθυσμούς» πριν την έναρξη έργων στις περιοχές τους³⁷. Στην αναφορά της ONIC, τον Σεπτέμβριο του 2021, αναφερόμενη στη Συνθήκη της Ειρήνης μεταξύ της τότε κυβέρνησης υπό την προεδρία του Duque με τους αντάρτες της FARC-EP, επαναλαμβάνεται το ίδιο μοτίβο που συνοψίζεται στην φράση: «όμως η πραγματικότητα ήταν διαφορετική», περιγράφοντας την αθέτηση όλων των συμφωνιών ώστε να διατηρηθεί η ύπαρξη αυτού του εχθρού που θα διατηρήσει ακέραια την οικονομία του πολέμου. Ως εκ τούτου, ο αγώνας των αυτόχθονων δεν θα μπορούσε να σταματήσει. «Οι κοινότητες είναι αναγκασμένες να συνεχίσουν τον αγώνα για την διεκδίκηση και την απαίτηση συμμόρφωσης με τις συμφωνίες που έχουν υπογραφεί, μέσω της ιθαγενικής Minga».

³⁶ Η Rosa υπήρξε η δεύτερη συνομιλήτριά μου. Έχει σπουδάσει πολιτικές επιστήμες και ήταν αυτή που με έφερε σε επαφή με τον Martin, κάτι για το οποίο την ευγνωμονώ. Μου μίλησε και για τον αδερφό της, ο οποίος ζει στην περιοχή της Cauca, και ο οποίος υπήρξε αλληλέγγυος στους αγώνες των Nasa στην πόλη όπου ζούσε. Για το λόγο αυτό, μου είπε ότι οι Nasa πλέον τον αναγνωρίζουν ως μέλος του έθνους τους, Δυστυχώς, δεν πρόλαβα μέχρι σήμερα (21.09) να μιλήσω μαζί του.

³⁷ Άρθρο 329, σημείωση: «Η εκμετάλλευση των φυσικών πόρων στις ιθαγενικές περιοχές θα γίνεται χωρίς να προσβάλλεται η πολιτισμική, κοινωνική και οικονομική ακεραιότητα των ιθαγενικών κοινοτήτων. Στις αποφάσεις που λαμβάνονται σχετικά με την παραπάνω εκμετάλλευση η Κυβέρνηση θα προωθεί την συμμετοχή των εκπροσώπων των σχετικών κοινοτήτων». (η υπογράμμιση δική μου)

Το παράδειγμα της φυλής Nasa

Λέξεις χωρίς πράξεις είναι άδειες λέξεις. Δράση χωρίς λόγια είναι τυφλή δράση.
Λέξεις και δράσεις χωρίς κοινοτικό πνεύμα είναι θάνατος.
(παροιμία Nasa)

Ο λαός των Nasa, (οι ίδιοι μιλούν για το έθνος Nasa), ή αλλιώς οι «άνθρωποι του νερού» είναι κατά κύριο λόγο (σε ποσοστό της τάξης του 85,88%) κάτοικοι της Cauca, η οποία με τη σειρά της βρίσκεται στην περιοχή των Άνδεων του νότου της Κολομβίας. Η περιφέρεια της Cauca έχει έκταση 29.308 τχλμ , είναι οργανωμένη σε 42 περιφέρειες από τις οποίες στις 36 υπάρχει παρουσία ιθαγενικών πληθυσμών και στις 27 αφρικανικής καταγωγής. Είναι γνωστοί για την ιδιαίτερη μαχητικότητά τους και τις οργανωτικές τους ικανότητες, όπως και για την επιμονή τους στη χρήση μη – βίαιων μεθόδων αντίστασης. Η María González C. αναφέρει χαρακτηριστικά ότι «παρόλο που ο λαός Nasa είναι ο δεύτερος σε πληθυσμό ιθαγενικός λαός της Κολομβίας, επίσης είναι ένας από τους λαούς που έχουν πληγεί περισσότερο και έχουν τα περισσότερα θύματα κατά τη διάρκεια των αγώνων αντίστασής τους» (María González C., 2014, σ.222).

“Για τους Nasa, όπως και για τους υπόλοιπους λαούς της περιοχής της Cauca, είναι κάτι παραπάνω από σημαντικό, απέναντι σε ατομικές ή συλλογικές καταστάσεις αποσταθεροποίησης, να αποκαθίσταται η εδαφική αρμονία” (ο.π. σ. 220). Οι Nasa, έχουν μία ιδιαίτερη σχέση με τα πρωταρχικά πνεύματα, και αυτό τους συνδέει με έναν πολύ ιδιαίτερο τρόπο με τη γη και τους κάνει να θεωρούν ύψιστη υποχρέωσή τους την προστασία της και ταυτόχρονα την συντήρηση της αρμονίας. Σύμφωνα με το μύθο, η θηλυκή οντότητα του νερού, κόρη της Γης και του Εδάφους, συναντήθηκε με τα αστέρια που κατέβηκαν στη Γη προκειμένου να βρουν σύντροφο. Τα αστέρια παντρεύτηκαν με το Νερό και από την ένωση αυτή δημιουργήθηκε μία χιονοστιβάδα από την οποία γεννήθηκαν οι Nasa.

Η Hristov, γράφει πως «ένα αξιόλογο στοιχείο της κουλτούρας των Nasa είναι η έντονη πίστη στην προστασία της ζωής και μία επίμονη δέσμευση σε μη-βίαιες μορφές αντίστασης» (Hristov, 2009, σ.53). Οι Nasa είναι γνωστοί γιατί ξεκίνησαν τη διαδικασία απελευθέρωσης της Μάνας-Γης, η οποία συνίσταται σε «δράσεις ανακατάληψης εδαφών, στα οποία ιδιωτικές εταιρείες έχουν επιβάλει μονοκαλλιέργειες ζαχαροκαλάμου που προορίζονται για την παραγωγή βιοκαυσίμων». (Ούμα Κίουε, 2021, σ. 7). Από το 1996, οργανώθηκαν στην Ένωση των Ιθαγενικών

Συμβουλίων του βορρά της Cauca (ACIN) η οποία αποτελεί μέρος του Τοπικού Ιθαγενικού Συμβουλίου της Cauca (CRIC) και του Εθνικού Οργανισμού Ιθαγενών της Κολομβίας (ONIC).

Είναι μία κοινότητα που, όπως μου επιβεβαίωσε ο Martin, «είναι η πιο δραστήρια πολιτικά από τις κοινότητες των αυτοχθόνων στην Κολομβία και, όσον αφορά στις εδαφικές διεκδικήσεις, έχουν μία παράδοση οργάνωσης πολύ ισχυρή». Η οποία, σε αντίθεση με την κοινότητα των κολομβιανών αφρικανικής καταγωγής, έχει μία τεράστια ιστορία διεκδικήσεων και οργανωμένων αγώνων. Μου εξήγησε επίσης ότι, στην Κολομβία, η γη παραδοσιακά ήταν μοιρασμένη σε μεγάλα λατιφούντια, πολλά από τα οποία βρίσκονταν σε ιερές περιοχές των ιθαγενών πληθυσμών τονίζοντάς μου, και αυτός, την κοινή σε όλες τις αντίστοιχες έρευνες, θέση ότι: για τους ιθαγενείς πληθυσμούς της Abya Yala, το έδαφος δεν είναι απλά μία ιδιοκτησία. Έχει μία διάσταση πνευματική η οποία αποτελεί αδιαπραγμάτευτο πυρήνα της κοσμοθεωρίας τους. Ή όπως και η Rappaport (1985, σ. 28) αναφέρει:

στα υψίπεδα της Κολομβίας, το έδαφος σημαίνει πολλά περισσότερα από μια γη που βρίσκεται εντός συγκεκριμένων συνόρων. Το έδαφος, είναι αυτή η προέκταση του φυσικού χώρου που συντηρεί τους ανθρώπους ταυτόχρονα σωματικά και πνευματικά. Είναι ένα σύμβολο για τους ανθρώπους του Jambalo και του Vitonco της ταυτότητάς τους ως λαού, και είναι βάσει αυτής της ευρύτερης κατανόησης που υπερασπίζονται τη γη τους.

Η περιοχή της Cauca, είναι η δεύτερη περιοχή της Κολομβίας με την μεγαλύτερη παρουσία αυτοχθόνων πληθυσμών. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με δημογραφικά δεδομένα από την απογραφή του 2013, οι αυτόχθονες αντιπροσωπεύουν το 21,75% του συνολικού πληθυσμού της περιοχής. Την ίδια στιγμή, ίσως και μεγαλύτερη από αυτή των πληθυσμών των αυτοχθόνων, είναι η παρουσία των Αφρο-Κολομβιανών στο διαμέρισμα της Cauca. Αυτό που είναι σίγουρο είναι πως πρόκειται για μία περιοχή με ιδιαίτερα έντονο το στοιχείο της πολυπολιτισμικότητας. Είναι, επίσης, μία περιοχή αγρο-κτηνοτροφική, η ιδιαίτερη γεωμορφολογία της οποίας έχει επιτρέψει την γεωργία μικρής κλίμακας η οποία λειτουργεί σε μεγάλο βαθμό σαν εναλλακτική προοπτική απέναντι στην μισθωτή εργασία με ιδιαίτερα επαχθείς όρους (terraje) στις μεγάλες haciendas. «Στην περιοχή της Cauca, οι ιθαγενείς κατέχουν το 20 τοις εκατό του εδάφους, ενώ το υπόλοιπο ποσοστό παραμένει συγκεντρωμένο στα χέρια του 4,5 τοις εκατό του πληθυσμού». (49) (Hristov) Η αντίσταση των αυτοχθόνων έχει καταφέρει να ανακόψει την επέλαση των ιδιοκτητών μεγάλων εκτάσεων γης (haciendas), αλλά με τεράστιο κόστος σε ανθρώπινες ζωές.

Η κοινότητα των Nasa³⁸, ιστορικά έχει κατοικήσει τον βορρά της περιοχής Cauca της Κολομβίας. Πρόκειται για μία περιοχή μεγάλης γεωπολιτικής σημασίας, καθώς είναι περιοχή-πέραςμα για τη μεταφορά όπλων και τις παράνομες καλλιέργειες κόκαας και όπιου. Την ίδια στιγμή υπήρξε πολλές φορές τόπος μαχών μεταξύ των ανταρτών, των κυβερνητικών δυνάμεων και λοιπών παραστρατιωτικών οργανώσεων κατά τη διάρκεια των 55 χρόνων που διήρκησε ο πόλεμος³⁹. Εξαιτίας πολλών παραγόντων με πρωτεύοντες την ανάγκη για νέες γαίες που θα μπορούσαν να τους συντηρήσουν, τις συνεχόμενες συγκρούσεις στην περιοχή τους και τις φυσικές καταστροφές, αναγκάστηκαν να μεταναστεύσουν και σε άλλες περιοχές της χώρας. Σήμερα κοινότητες Nasa υπάρχουν και στην Μπογκοτά, στην πόλη Cali και στη Medellin, αλλά σε μικρότερο ποσοστό καθώς το μεγαλύτερο τμήμα του πληθυσμού εκτιμάται ότι κατοικεί σε αγροτικές περιοχές. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με την έρευνα της Gonzalez (Observatorio ADPI, 2014, σ.214), οι Nasa βρίσκονται εγκατεστημένοι σε οκτώ διαμερίσματα: Cauca, Putumayo, Nariño, Valle del Cauca, Caquetá, Tolima, Meta και Huila.

Το έθνος Nasa λοιπόν, όπως οι ίδιοι θέλουν να αποκαλούνται, αριθμεί περί τα 238.349 μέλη σύμφωνα με απογραφή που έκαναν οι ίδιοι (Observatorio ADPI, 2014, σ.216). Θα χρησιμοποιήσω ξανά τις παρατηρήσεις της Rapparort: «Οι Paez έχουν ζήσει εδώ και 400 χρόνια υπό την κυριαρχία των Ευρωπαίων και αυτό το γεγονός έχει διαμορφώσει την πολιτική τους οργάνωση -η οποία βασίζεται στον κολομβιανό νόμο-, την θρησκεία τους, η οποία είναι η Ρωμαιοκαθολική, και την εθνική τους ταυτότητα, η οποία μετατοπίζεται από έναν φυλετικό προς έναν παν-ινδιάνικο προσανατολισμό». (Rapparort, 1985, σ.28) Συνεχίζει εξηγώντας πως οι Paez⁴⁰ είναι οργανωμένοι σε resguardos, τα οποία η ίδια θεωρεί πολιτικές ομάδες που, συλλογικά κατέχουν αναπαλλοτρίωτες εκτάσεις και επιβλέπουν τη διανομή των δικαιωμάτων επικαρπίας μεταξύ των μελών της κοινότητάς τους». Τέλος, υποστηρίζει πως «η κατασκευή του

³⁸ Εναλλακτικά, είναι γνωστοί σαν Paez, ονομασία που οι ίδιοι όμως απορρίπτουν καθώς είναι όνομα που τους αποδόθηκε από τους Ισπανούς κονκισταδόρες. Οι ίδιοι αντιθέτως αναφέρονται στο λαό τους ως «Εθνος των Νάσα» (González, 2014)

³⁹ Η υπογραφή της Συμφωνίας Ειρήνης (ή Τελικής Συμφωνίας) μεταξύ των δυνάμεων της FARC-EP και της Κυβέρνησης έλαβε χώρα στις 24/11/2016.

⁴⁰ Δεν γνωρίζω γιατί η ίδια χρησιμοποιεί την ονομασία Paez, παρόλο που οι ίδιοι την απορρίπτουν ως ονομασία που δόθηκε σε αυτούς από τους κονκισταδόρες.

εδάφους γίνεται μέρος μιας ευρύτερης στρατηγικής των Ραεζ η οποία έχει ως στόχο την επιβίωσή τους ως λαού σε έναν εχθρικό ενίοτε κόσμο».

Η εθνοτική ομάδα των Nasa, πάλεψε πολύ σκληρά τους Ισπανούς κονκισταδόρες σε όλη τη διάρκεια του 16^{ου} αιώνα καταφέροντας κάποιες θριαμβευτικές νίκες. Οι κοινότητες των Nasa κατά τη δεκαετία του 1990 δεν παρέλειπαν να αναφέρονται σε αυτές τις νίκες επιδιώκοντας να τονίσουν την μαχητικότητα, τη δύναμη και την αντίστασή τους απέναντι στους κατακτητές. Μία αντίσταση που ξεκινά από τη στιγμή που έφτασαν στην Abya Yala οι Ισπανοί κονκισταδόρες, μέχρι και σήμερα. (Troyan, 2015).

Οι ίδιοι λένε: «Μία μέρα του 1535, έφτασε η Κατάκτηση. Μία νύχτα κοιμηθήκαμε Nasa και ξημερώσαμε «Ινδιάνοι». Αρχισε η εκμετάλλευση της γης μας, η οποία μετατράπηκε σε θέατρο πολεμικών επιχειρήσεων. Από τότε δεν έχουμε ούτε ειρήνη, ούτε ηρεμία» (Ούμα Κίουε, σ.15). Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν υπερασπίζονται με επιμονή την ιθαγενικότητά τους, επανοικειοποιούμενοι τον τρόπο με τον οποίο τους «βάφτισαν» οι κατακτητές. Είναι οι Nasa, αλλά είναι ταυτόχρονα και *indios* και είναι περήφανοι για αυτό. Τα λόγια του ύμνου της Ιθαγενικής Πολιτοφυλακής (Guardía Indígena): Είναι *indios* που με θάρρος και δύναμη στις καρδιές τους, σφίγγουν τα κοντάρια τους για την δικαιοσύνη και την επιβίωση.... Γιατί για κάθε νεκρό *indio* χιλιάδες άλλοι θα γεννηθούν. Totoroes, και Paeces, Yanaconas και Guambianos, Coconucos, Siapidaras, όλοι είναι *indios colombianos*.⁴¹

Όταν λοιπόν έφτασε η στιγμή της κήρυξης της Κολομβίας ως ανεξάρτητο κράτος (αρχές του 19^{ου} αιώνα), οι ιδέες των απελευθερωτών, όπως για παράδειγμα του Simón Bolívar, ήταν φιλελεύθερες και επηρεασμένες από τη φιλοσοφία του Μοντεσκιέ. Και αυτές τις ιδέες ήταν που προσπάθησαν να τις προσαρμόσουν στο Κολομβιανό συγκείμενο. Και ως εκ τούτου, οι συλλογικοί τίτλοι ιδιοκτησίας των *resguardos* ακυρώθηκαν. Εν ολίγοις, η ανεξαρτησία της Κολομβίας από την Ισπανία, λειτούργησε εις βάρος των εδαφικών δικαιωμάτων των ιθαγενικών κοινοτήτων. Πάλι

⁴¹ "Indios que con valentía
y fuerza en sus corazones,
por justicia y pervivencia,
hoy empuñan los bastones.
Porque por cada indio muerto,
otros miles nacerán.
Totoroes y Paeces, Yanaconas y Guambianos.
Coconucos, Siapidaras, todos indios colombianos".

θα στραφώ στα λόγια των ίδιων: «Αργότερα, τον 19^ο αιώνα, τα resguardos υπέστησαν εισβολή από τη νεοϊδρυθείσα Κολομβία και μετατραπήκαμε σε τερραχέρος,⁴² σε σκλάβους των γαιοκτημόνων». (Ούμα Κίουε, σ.16)

Οι αυτόχθονες συνέχισαν να ζουν στις περιοχές τους, με τη διαφορά ότι αυτές οι περιοχές ήταν πλέον μη αναγνωρισμένες νομικά και ως εκ τούτου υφίσταντο συνεχείς παραβιάσεις. Συνειδητοποίησαν ότι αυτό που χρειάζεται είναι να αναγνωριστούν νομικά τα εδάφη τους (resguardos). Και όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, ένα πολύ βασικό χαρακτηριστικό του “resguardo”: το δικαίωμα ενός βαθμού πολιτικής αυτονομίας πάνω σε κοινοτικές γαίες οι οποίες δεν μπορούν να απομακρυνθούν από αυτούς. Αλλά και η Rappaport επισημαίνει το γεγονός «Η πολιτική υπεράσπιση του εδάφους μέσω των τίτλων κτήσης και του νόμου έχει υπάρξει μία συνεχής διαδικασία για τους Paez, μία διεκδίκηση η οποία αναγνωρίζεται από τις μη – ιθαγενικές αρχές»⁴³.

Για την εθνοτική ομάδα των Nasa η υπεράσπιση των resguardos αποκτά πρωταγωνιστικό ρόλο ισοδυναμώντας με την υπεράσπιση της ίδιας τους της ύπαρξης. Η υπεράσπιση των resguardos είναι η υπεράσπιση της Uma Kiwe, της Μάνας – Γης. : «Είμαστε οι γιοι και οι κόρες του νερού και των αστεριών, ο νόμος των προγόνων μας, ανταποκρίνεται στις προσταγές της Μάνας – Γης, της Uma Kiwe, και είναι για αυτό που την φροντίζουμε και την υπερασπιζόμαστε από κάθε τόπο».⁴⁴

«Τροποποιώντας το κατάλληλα, η αντίληψη της έννοιας Kiwe, σημαίνει ταυτόχρονα τα ακόλουθα: χώμα, έδαφος (terrain), ιδιωτική ιδιοκτησία, έδαφος της φυλής, εξουσία ενός πολιτικού ηγέτη, και τον κόσμο συνολικά. Επί της ουσίας, η έννοια της Kiwe συνιστά το σύμπαν των Paez. Η λέξη kiwe σε όλες τις εκφάνσεις της, ανεξάρτητα δηλαδή από την σημασία με την οποία χρησιμοποιείται, ανάλογα με το συμφραζόμενο, δεν έχει σχέση μόνο με μία δεδομένη και σταθερή κατάσταση αλλά πάντα και με μία δραστηριότητα. Είναι σαν η γη (land) να μην έχει νόημα εάν δεν συνδεθεί με τις εξής δράσεις: «κοίταγμα», «διάσχιση» και «φύτεμα». (Rappaport, 1985, σ.29).

Ο τρόπος με τον οποίον αντιμετωπίζουν τη Γη, μου θυμίζει, για άλλη μια φορά, τη σκέψη του Ingold όταν μας καλεί να αφήσουμε λίγο στην άκρη το γενεαλογικό πρότυπο και τους ισχυρισμούς που αυτό συνεπάγεται, ώστε να αντικρίσουμε τη γη ως κάτι πολύ περισσότερο από το ουδέτερο σκηνικό όπου ζουν διάφορες οντότητες οι οποίες «αντλούν τις προδιαγραφές τους μέσω της καταγωγής». Σύμφωνα με το

⁴² Terrajero είναι όρος που χρησιμοποιείται στην Κολομβία για να περιγράψει τον αγρότη που αναγκάζεται να δουλέψει σε εκτάσεις γης άλλων,

⁴³ Η Rappaport έγραψε το άρθρο το 1985, δηλαδή πριν την αναθεώρηση του Συντάγματος της Κολομβίας

⁴⁴ <https://nasaacin.org/territorio-autonomo/somos-el-pueblo-nasa-de-la-cxhab-wala-kiwe/>

σχεσιακό πρότυπο ερμηνείας, η γη των Nasa είναι η Γη την οποία κατοικούν, εντός της οποίας αποκτούν κοινές εμπειρίες και είναι αυτή ακριβώς η κατοίκηση που τους κάνει να είναι Nasa. Δεν ξέρω αν η παραπάνω θεωρία του Ingold ανταποκρίνεται στην Uma Kiwe του έθνους Nasa, όμως, έχω την άποψη ότι προσεγγίζει πολύ την κοσμοθεωρία τους. Γιατί στο σχεσιακό πρότυπο είμαστε περισσότερο ίδιοι ή διαφορετικοί, όχι λόγω καταγωγής αλλά με άξονα το κατά πόσο «οι δικές μας ιστορίες ζωής περιπλέκονται μέσω των κοινών εμπειριών κατοίκησης συγκεκριμένων τόπων». Άρα, δεν γίνεται να νοηθούν οι Nasa ως Nasa μακριά από τη γη τους. Είναι αδιαχώριστα ενωμένοι με αυτήν.

Και για όλους τους παραπάνω λόγους, και για ακόμα περισσότερους, μοιάζει με μία φάρσα, όπως επισημαίνει με αυτά ακριβώς τα λόγια η Jules Falquet⁴⁵ στην εισαγωγή του συλλογικού τόμου με άρθρα της ιθαγενή και ακτιβίστριας Yásnaya Elena Aguilar Gil: «το να αναγνωρίζονται (ενν. από το κράτος) απρόθυμα τα ήθη και τα έθιμα των αυτόχθονων, χωρίς να παραδίδει σε αυτούς την ιδιοκτησία ούτε του εδάφους, και πόσο μάλλον του υπεδάφους». (Elena Aguilar Gil, 2022, σ.30). Μιλάει για την πραγματικότητα του Μεξικού, όμως αυτή η «φάρσα» αφορά στις πραγματικότητες αρκετών κρατών της Λατινικής Αμερικής, συμπεριλαμβανομένης της Κολομβίας. Εξάλλου, ακόμα και καθ' όλη τη διάρκεια της συζήτησής μου με τον Martin προέκυπτε σχεδόν νομοτελειακά αυτό το αντιθετικό σχήμα: από τη μια τι αναγνωρίζει ο νόμος – το οποίο είναι κάτι αρκετά προοδευτικό. Από την άλλη πώς ερμηνεύεται ο νόμος, ή πώς, για διάφορους λόγους, οι οποίοι σχετίζονται με τα συμφέροντα του Κράτους και των Εταιρειών, καταστρατηγείται η ουσία του.

Ένα παράδειγμα αγώνα – Η κατάληψη της Επισκοπής

Μετά την αναθεώρηση του Συντάγματος της Κολομβίας που ακολούθησε την υπογραφή της Σύμβασης Νο 169 του Διεθνούς Οργανισμού Εργασίας, νομικά κατοχυρώθηκαν οι αυτόχθονες πληθυσμοί ως ξεχωριστά υποκείμενα τα οποία μάλιστα είχαν δικαίωμα συνταγματικής προστασίας. Από αυτή τη στιγμή, ξεκίνησε ο δεύτερος γύρος των διεκδικήσεων των ιθαγενών, γιατί, παρά το γεγονός της κατοχύρωσης της ύπαρξής τους και των αντίστοιχων εδαφικών τους δικαιωμάτων, αυτά τα δικαιώματα έπρεπε και έμενε να εφαρμοστούν. Υπήρχαν ακόμα πολλά επιμέρους ζητήματα που

⁴⁵ Πληροφορίες για την Jules Falquet: <http://julesfalquet.com/espanol-portugues-english/espanol/>

έμενε να ρυθμιστούν σχετικά με τη λειτουργία των *resguardos*. Και το δεύτερο ζήτημα, ήταν το ζήτημα της νομοθετικής ρύθμισης των εκτάσεων γης (*ordenamiento territorial*), το οποίο δεν ρυθμιζόταν με λεπτομέρειες στο κείμενο του Συντάγματος, αλλά άφηνε στο νόμο τη δικαιοδοσία της ρύθμισης των επιμέρους θεμάτων που θα αναδύονταν, σύμφωνα με το πνεύμα του Συντάγματος. Συγκεκριμένα στο άρθρο 288 ορίζεται ότι: νόμος θα επιφορτίζεται με την επίλυση των διαφορών μεταξύ του Έθνους και των διαφόρων εδαφικών περιοχών». Ως εκ τούτου, για το λόγο αυτό, συστάθηκε μία επιτροπή, η Επιτροπή Εδαφικής Αναδιοργάνωσης (*Comisión de Ordenamiento Territorial*), επιφορτισμένη με το καθήκον της ειδικής ρύθμιση των εδαφικών ζητημάτων. Η επιτροπή αυτή προβλεπόταν να έχει διάρκεια 5 ετών. Τελικά, ποτέ δεν κατάφερε να φέρει εις πέρας το έργο που της είχε ανατεθεί και το οποίο μάλιστα έπρεπε να ρυθμιστεί με ομοφωνία και όχι πλειοψηφικά. Συγκεκριμένα, όπως αναφέρεται σε έκθεση της CNTI, « η δημιουργία του αναγκαίου Οργανικού Νόμου δεν έλαβε ποτέ χώρα κατά τα πρώτα χρόνια της εφαρμογής του αναθεωρημένου Συντάγματος του 1991, παρόλο που η προθεσμία για την θέσπισή του επεκτάθηκε μέχρι το 2011». Η Επιτροπή διαλύθηκε το 2002 χωρίς να φέρει αποτέλεσμα κυρίως ως προς τη ρύθμιση των *resguardos*.

Την ίδια περίοδο, μου τόνισε ο Martin, λάμβαναν χώρα «πάρα πολλές παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ακόμα και δολοφονίες ηγετών των αυτόχθονων πληθυσμών». Όπως ακριβώς συμβαίνει μέχρι και σήμερα. Και, το χειρότερο, όταν αναφερόμαστε σε εκείνη την περίοδο, είναι ότι, χωρίς τα μέσα επικοινωνίας που έχουν σήμερα, οι ιθαγενικές κοινότητες ήταν εντελώς απομονωμένες. Στα λόγια, ναι, βάσει του Συντάγματος έπρεπε να προστατευτούν οι ιθαγενείς ως ξεχωριστά υποκείμενα δικαίου χρίζοντα ειδικής προστασίας. Στην πράξη, αυτό απλά δεν συνέβαινε. Και κάτι έπρεπε να γίνει. Όπως και έγινε. Στα πλαίσια μίας σειράς καταλήψεων δημοσίων κτηρίων, ως διαμαρτυρία στην μη εφαρμογή των συνταγματικών επιταγών σχετικά με την εγγύησης της προστασίας των δικαιωμάτων των αυτόχθονων πληθυσμών, μία ομάδα ιθαγενών, προχώρησε στην κατάληψη των εγκαταστάσεων της Επισκοπής. Όπως εξηγεί με ειλικρίνεια ο Abadio Green Stocel, ο τότε πρόεδρος της ONIC, εκμεταλλεύτηκαν το γεγονός της εκλογής νέου προέδρου στην Αρχιεπισκοπή: « Ήταν πολύ σημαντικό να υπάρχει η υποστήριξη της εκκλησίας, για ό τι είχε συμβεί στους αυτόχθονες πληθυσμούς στο παρελθόν, και ήταν η ώρα οι επίσκοποι να εκφραστούν υπέρ των διεκδικήσεων των λαών» (Milena Calderón Segura, κ.α., 2021, σ.18). Όπως μου διευκρίνισε ο Johan, «το θετικό ήταν ότι, εκείνη

την περίοδο, συνέβη μία αλλαγή στη θέση του Προέδρου της Συνόδου της Αρχιεπισκοπής, από έναν ιερέα πολύ αντιδραστικό και «πολύ φασίστα», σε έναν πιο φιλελεύθερο και δημοκρατικό, ο οποίος βοήθησε, λειτουργώντας ως εγγυητής της όλης διαδικασίας».

Η κατάληψη κράτησε 40 μέρες και 40 νύχτες κατά τη διάρκεια των οποίων γεννήθηκε και ένα παιδί. Από το Υπουργείο Εσωτερικών ήρθαν αντιπρόσωποι για να διαπραγματευτούν. Αρχικό τους αίτημα ήταν η προστασία των αυτόχθονων από τις συνεχείς παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που υφίσταντο και στη συνέχεια η αναγνώριση όλων των *resguardos* των οποίων το καθεστώς βρισκόταν σε εκκρεμότητα. Ακόμα και σήμερα δεν έχουν αποκτήσει συγκεκριμένο νομικό καθεστώς όλα τα *resguardos*, και κύριο αίτημα μέχρι σήμερα είναι η επίσημη κατοχύρωσή τους καθώς, όπως διευκρίνισε σε ερώτησή μου ο Martin: «Τα *resguardos*; Δεν ήταν παράνομα, όχι. Έλειπαν όμως οι περαιτέρω ρυθμίσεις που θα τα κατοχύρωναν». Μία τρίτη διεκδίκηση αφορούσε την συνδρομή του κράτους για τη διασφάλιση συνθηκών αξιοπρεπούς διαβίωσης εντός των περιοχών των *resguardos*. Και η τελευταία τους διεκδίκηση σχετιζόταν με το ζήτημα των διαπραγματεύσεων, την επιρροή και δυνατότητα συμμετοχής των εκπροσώπων των αυτόχθονων κοινοτήτων στη λήψη αποφάσεων και την «επικύρωση των συμφωνιών που αφορούσαν σε σχέση με τα ανθρώπινα δικαιώματα, το έδαφος, την υγεία και την έλλειψη πόρων» (Milena Calderón Segura, κ.α., 2021, σ. 20).

Νίκησαν. Στην πρακτική πάλι αυτό δεν λειτούργησε για πολύ χρόνο.

Ανθρώπινα Δικαιώματα και Αυτόχθονες πληθυσμοί – Κριτική αποτίμηση. Τα όρια του νόμου

Στην Κολομβία, «η διαδικασία της αναγνώρισης των εδαφικών δικαιωμάτων των ιθαγενικών πληθυσμών περιλαμβάνει μία μακρά πορεία αντίστασης η οποία έλαβε χώρα εντός ενός πλαισίου ιστορικής σημασίας και έντονων πολιτισμικών, οικονομικών, πολιτικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών εντάσεων με μη ιθαγενείς πληθυσμούς και την Κυβέρνηση», και όπως φαίνεται και από όσα αναφέρθηκαν παραπάνω. Η προσπάθειά τους να χρησιμοποιήσουν τα νομικά εργαλεία αυτών που ορίζουν τη νομιμότητα, έγινε και συνεχίζει να λαμβάνει χώρα σε μια προσπάθεια άμυνας απέναντι στις βλέψεις του Κράτους, των εταιρειών και λοιπών ομάδων (μεγάλων γαιοκτημόνων, ναρκεμπόρων κλπ). Εξάλλου, όπως επισημαίνει και ο Goodale «τα ανθρώπινα δικαιώματα συνιστούν παγκοσμίως την κυρίαρχη προσέγγιση

στο θέμα της απονομής κοινωνικής δικαιοσύνης». Και οι αυτόχθονες πληθυσμοί ζητούν την απονομή δικαιοσύνης ύστερα από 500 χρόνια αποικιοκρατίας, η οποία συνεχίζεται μέχρι και σήμερα. Και επειδή «όταν οι ιθαγενείς πληθυσμοί μιλούν για εδαφικά δικαιώματα, στην πραγματικά μιλούν για ανθρώπινα δικαιώματα» (Surrallés & Hierro 2005), προσπάθησαν να τα θέσουν στην υπηρεσία των διεκδικήσεών τους, σε έναν κόσμο όπου η κυρίαρχη προσέγγιση είναι αυτή της κυριαρχίας της πολιτικής οργάνωσης του Έθνους-Κράτους, και της ρητορικής περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Το ερώτημα είναι κατά πόσο αυτό τελικά είναι εφικτό και σε ποιο βαθμό μπορεί να τους προστατεύσει η επίκληση στα ανθρώπινα δικαιώματα και την προστασία τους. Ή με άλλα λόγια : Ποιες είναι οι δυσκολίες που εμποδίζουν την εξόφληση των χρεών που έχει η Δύση με τους αυτόχθονες πληθυσμούς; (Hierro)

Στην πραγματικότητα, είναι πολλοί οι συγγραφείς που λένε ξεκάθαρα πως το δίκαιο του εδάφους και της ιδιοκτησίας δεν μπορεί να χωρέσει αυτό που είναι περιβάλλον και έδαφος για τους αυτόχθονες πληθυσμούς. Έδαφος είναι οι κοινωνικές σχέσεις με τους «άλλους», όπου οι άλλοι είναι οι γείτονες, τα φυτά, τα ζώα, άλλες πνευματικές οντότητες, οι πρόγονοι και όλα τα άλλα όντα του τοπικού περιβάλλοντος (Hierro). Παρ' όλα αυτά, όσο και αν το δυτικό νομικό σύστημα δεν μπορεί να αποδώσει το περιεχόμενο του εδάφους όπως αυτό υπάρχει σε άλλες κοσμοθεωρίες, η θεσμική κατοχύρωση των εδαφών τους, ακόμα και με αυτά τα μέσα που έχουν στη διάθεσή τους, όπως επισημαίνει σε πολλά σημεία του κειμένου του ο Pedro Hierro (2005), έχει πολύ σημαντικές και απτές προεκτάσεις για την ίδια τους την ύπαρξη και αποτελεί εγγύηση και για την άσκηση των υπόλοιπων δικαιωμάτων την προστασία των οποίων διεκδικούν.

Η μοναδική επιλογή που φαίνεται να έχουν οι ιθαγενείς για την ώρα, είναι να προσαρμόσουν τις αντιλήψεις τους στο δυτικό νομικό σύστημα, κάτι το οποίο μπορεί να γίνει τόσο εθνοτήτων. Για παράδειγμα, η φυλή των Yanomami στα σύνορα Βενεζουέλας και Βραζιλίας, είδε τον πληθυσμό της να συρρικνώνεται όταν το δικαίωμα των Yanomami στη γη καταπατήθηκε στο βωμό του κέρδους και της οικονομικής ανάπτυξης από τους garimpeiros⁴⁶ που ψάχνοντας χρυσό, με την ανοχή του κράτους, από τη δεκαετία του 1980 μέχρι και σήμερα μολύνουν τα πάντα στο πέρασμά τους. Σύμφωνα με έκθεση της οργάνωσης Survival International, παρόλο που

⁴⁶ Ο πατέρας του πρώην προέδρου της Βραζιλίας, Bolsonaro, ήταν ο ίδιος garimpeiro, δηλαδή μεταλλωρύχος χρυσού

η κυβέρνηση της Βραζιλίας έχει υπογράψει τη Σύμβαση νο 169, συνεχίζει να αρνείται να προσχωρήσει σε de facto αναγνώριση των δικαιωμάτων των αυτόχθονων πληθυσμών πάνω στη γη τους. Και αυτό είναι ένα βασικό σημείο κριτικής πάνω στο καθεστώς της προστασίας που προσφέρει το σύστημα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καθώς η επιβολή της επαφίεται στην κυβέρνηση του Κράτους εντός του οποίου κατοικούν οι αυτόχθονες η οποία έχει την εξουσία να αποφασίζει πότε τα εδαφικά τους δικαιώματα μπορούν να παραμεριστούν στην υπηρεσία των πολυεθνικών (πετρελαίου, χρυσού κλπ).

Πράγματι, ακόμα και σε νομικό επίπεδο, στο άρθρο 46 της προοδευτικής Διακήρυξης των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των αυτόχθονων πληθυσμών, γίνεται ρητή αναφορά (δεν θα μπορούσε να μη γίνει βεβαίως) στο ότι από τα προηγουμένως αναφερθέντα άρθρα δεν συνάγεται σε καμία περίπτωση ότι μπορούν να υποστηρίξουν οποιαδήποτε ενέργεια που να θέτει σε κίνδυνο την εδαφική ακεραιότητα ή την πολιτική ενότητα των κυρίαρχων και ανεξάρτητων Κρατών. Είναι το παραθυράκι, το οποίο, έχω την αίσθηση, ότι αφήνει την ευχέρεια στα Κράτη να έχουν τον τελικό ρόλο στην λήψη των αποφάσεων αυτών που ενδεχομένως, να έρχονται σε αντίθεση με το περιεχόμενο της Διακήρυξης αυτής. Πώς μπορεί αυτός που δεν έχει την κυριαρχία (sovereignty) να αξιώσει τον σεβασμό της ύπαρξής του; Όπως επισημαίνει πολύ σωστά η Shrinkhal, ως προς την Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών, όπως φυσικά συμβαίνει και με άλλες διακηρύξεις, δεν προβλέπεται στο κείμενό της κάποιος διεθνής μηχανισμός επιβολής ώστε να ενισχύσει πραγματικά την εδαφική κυριαρχία των αυτοχθόνων και να υποβάλλει κυρώσεις σε όσους την καταπατούν.

Εν ολίγοις το κυρίαρχο εμπόδιο που έχουν να αντιμετωπίσουν οι αυτόχθονες πληθυσμοί είναι ότι διεκδικούν την επιβίωσή τους σε έναν κόσμο ο οποίος είναι δομημένος γύρω από εντελώς διαφορετικές αξίες και κοσμοθεωρήσεις. Σε έναν κόσμο που τα κυριαρχικά δικαιώματα ανήκουν στο Έθνος-Κράτος, και στον οποίο η αποικιοκρατία ακόμα συνεχίζεται, δεν είμαι τόσο σίγουρη ότι το σημαντικότερο πρόβλημα είναι ότι τα νομικά εργαλεία υπεράσπισης των αυτόχθονων πληθυσμών είναι ανεπαρκή και ακατάλληλα.

Όπως αναφέρει η Rashwet Shrinkhal στο άρθρο της, η έννοια της κυριαρχίας πέρα από μία μορφή οργάνωσης και τάξης, έχει κάτι πολύ σημαντικότερο να προσφέρει σε όσους την έχουν και καθορίζει σίγουρα, συχνά με καταστροφικές συνέπειες τη ζωή αυτών που ανήκουν σε ομάδες που δεν έχουν αυτό το προνόμιο. Υπό αυτή την οπτική, ο κόσμος χωρίζεται σε δύο κατηγορίες: αυτούς που έχουν και αυτούς που δεν έχουν

κυριαρχικά δικαιώματα. Για την Shrinkhal, το δικαίωμα του αυτοκαθορισμού για τους ιθαγενείς πληθυσμούς συνεχίζει να είναι ένα δευτερογενές δίκαιο μέσα στο Έθνος-Κράτος που έχει την πρωταρχική και μοναδική κυριαρχία. Κι έτσι, ο κόσμος χωρίζεται σε δύο μέρη: στους κυρίαρχους και τους μη-κυρίαρχους. (Shrinkhal, 2021 σ.72) Υπάρχουν αυτοί που έχουν την τύχη να βρίσκονται στη μεριά των κυρίαρχων με τον ένα ή τον άλλον τρόπο, είναι αυτοί που βρίσκονται εντός του συστήματος. Όλοι οι υπόλοιποι συμπεριλαμβανομένων και των ιθαγενών πληθυσμών βρίσκονται εκτός, με ο, τι συνεπάγεται αυτό. Που συνήθως συνεπάγεται βία, πόλεμο και τη μη δυνατότητα να αναπτυχθούν και να ζήσουν μία ειρηνική ζωή.

Ο Boaventura de Sousa Santos, σε πολλά άρθρα του αλλά και ομιλίες του⁴⁷ περιγράφει ακριβώς το πόσο ύψιστης σημασίας για να αλλάξει ο κόσμος είναι μία βασική αναγνώριση: Πως πρέπει να αναγνωρίσουμε αρχικά την «αβυσσαλέα γραμμή» που υπάρχει μεταξύ της μητροπολιτικής πλευράς του κόσμου από τη μια και των αποικιών από την άλλη. Στην κοινωνία που ανήκει στην μητροπολιτική πλευρά υπάρχει η διαμάχη μεταξύ της κοινωνικής ρύθμισης και της κοινωνικής χειραφέτησης την ίδια στιγμή που στην άλλη πλευρά, στις αποικιακές κοινωνίες, η κοινωνικότητα ρυθμίζεται στα πλαίσια μία άλλης διαμάχης: μεταξύ υφαρπαγής και βίας. Και αυτές για τον Boaventura de Sousa είναι «οι δύο πλευρές του ίδιου νομίσματος στην κοινωνία στην οποία ζούμε». Ο Hierro (2005) από την άλλη, είναι αισιόδοξος στο ότι μπορεί να επινοηθεί μία νέα αντίληψη στο διεθνές δίκαιο, στο οποίο θα επιτρέπεται η αρμονική συνύπαρξη διαφόρων διεθνικών σχέσεων εντός των Κρατών. (σ. 254), παρόλο που αναγνωρίζει ότι το θεωρητικό ερώτημα του «αν το Κράτος έχει την εξουσία απόφασης στην οριοθέτηση των αυτόχθονων εδαφών είναι πάντα ένα θέμα που δημιουργεί εντάσεις.

Παρ' όλα αυτά, πέρα από το γενικότερο πολιτικής υφής ζήτημα που περιγράφηκε παραπάνω σχετικά με την κυριαρχία και την εξουσία επιβολής, υπάρχουν και κάποια επιμέρους ζητήματα τα οποία εγείρονται κατά τις προσπάθειες ρύθμισης των εδαφών των αυτόχθονων κοινοτήτων:

Στη Δύση, η γη είναι αντικείμενο ιδιοκτησίας από κάποιο άτομο ή από μία ένωση ατόμων, κάτι το οποίο δεν αντιστοιχεί στην κοσμοθεωρία των ιθαγενών, όπως εξηγήθηκε αναλυτικά παραπάνω. Ως εκ τούτου, για να γεφυρωθεί αυτό το

⁴⁷ Τα επιχειρήματα τα οποία αναφέρω εδώ, τα έχω αντλήσει από την ομιλία του De Sousa Santos, στις 16 Οκτωβρίου του 2019 στη Νότια Αφρική με θέμα : «Από-αποικιοποιώντας τα Πανεπιστήμια και πέρα από αυτό»

εννοιολογικό χάσμα εφευρέθηκε ειδικά για τους αυτόχθονες πληθυσμούς η ύπαρξη συλλογικών δικαιωμάτων στη γη τους. Η γη ανήκει σε μία κοινότητα συλλογικά και χωρίς το δικαίωμα μεταβίβασης. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, να αναγνωρίζονται συγκεκριμένες εκτάσεις γης αποσπασματικά ως ιθαγενικές, και να εφευρίσκονται κοινά στοιχεία σε ιθαγενείς πληθυσμούς που δεν ανήκουν στην ίδια κοινότητα (ώστε να υπάρξει το απαραίτητο συλλογικό υποκείμενο της ιδιοκτησίας). Ή, ακόμα Το πιο σημαντικό πρόβλημα, πάντως φαίνεται να είναι η αντίσταση των Εθνών-Κρατών να αναγνωρίσουν εν τοις πράγμασι την ύπαρξη των συλλογικών δικαιωμάτων τα οποία επικαλούνται οι αυτόχθονες προκειμένου να επιτύχουν ένα καθεστώς αυτονομίας και να προωθήσουν και περαιτέρω διεκδικήσεις τους (Jackson, Jean).

Κι ενώ για τους ιθαγενείς το έδαφος είναι ένα όλον, ένα συνεχές που δεν μπορεί να κατακερματιστεί, και του οποίου η ουσία έχει τις βάσεις της στην ένωση των φυσικών και πνευματικών στοιχείων τα οποία συνδέουν ένα φυσικό χώρο με μία συγκεκριμένη ομάδα. Κι ενώ το έδαφος δεν είναι το σύνολο των φυσικών πόρων τους οποίους περικλείει, ούτε ένα κομμάτι γης που υπόκειται στους νόμους της αγοράς του real estate, τελικά ειδικά στις Χώρες της Νότιας Αμερικής, το Κράτος επιμένει να διατηρεί δικαιώματα πάνω στους φυσικούς πόρους που τυγχάνει να βρίσκονται σε εδάφη όπου κατοικούν αυτόχθονες, διαχωρίζοντάς τους από το έδαφος. Μία θέση που για τους αυτόχθονες όχι μόνο δεν έχει κανένα απολύτως νόημα, αλλά απειλεί την ίδια τους την ύπαρξη, γιατί εν τέλει παραβιάζει το δικαίωμά τους στην αυτοδιάθεση. Όπως υποστηρίζουν οι Riboli, D. Και Torri, D. (2020) «η διαδικασία των βιομηχανικών εξορύξεων και της εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων ήδη, έχουν στερήσει από πολλές αυτόχθονες κοινότητες και ευάλωτες μειονότητες τα βασικά δικαιώματά τους για ασφαλή ζωή και προστατευμένα οικοσυστήματα» (σ. 3)

Ή όπως το λένε οι Nasa σε μία διακήρυξή τους: «Επειδή, εάν δεν αποκατασταθούν τα οικοσυστήματα της κοιλάδας και του βουνού, είμαστε χαμένοι. Με λίγα λόγια, χωρίς αυτά τα εδάφη, δεν μπορούμε να πετύχουμε την κοινωνική αλλαγή, το γουετ γουετ φξι' ζένξι» (Ούμα Κίουε, 2022, σ.18-19).⁴⁸ Ο Hierro υποστηρίζει ότι το να μην αναγνωρίζεις καθόλου ή ακόμα και το να περιορίζεις, σε

⁴⁸ «Wet wet fxi' zenxi : η πλήρης ζωή ή η νόστιμη ζωή: η ειρήνη, η εκπαίδευση, η υγεία, ο σεβασμός, το έδαφος, όλα συνδέονται με αυτή την αντίληψη όπως επανειλημμένως έχει επισημανθεί στις συνελεύσεις για την δημιουργία του Σχεδίου προστασίας του Έθνους Nasa» (Etapa Formulaci3n Plan se Salvaguarda de la Naci3n Nasa, 2014)

μία κοινότητα, το δικαίωμα να χρησιμοποιεί τις σπηλιές, τους καταρράκτες ή τα ποτάμια όπως επιθυμούν τα μέλη της, ισοδυναμεί με άρνηση των αξιών τους και συνιστά ευθεία προσβολή στην πολιτισμική τους ταυτότητα.

Με άλλα λόγια, το να τεμαχίζεις τη γη σε καλλιεργήσιμη και γη για εκτροφή ζώων από τη μια, και άγρια φύση ή δάσος από την άλλη, ή το να θεωρεί το Κράτος ότι είναι απολύτως ανεκτό σε εδάφη στα οποία ζουν επίσημα αυτόχθονες πληθυσμοί, να διατηρεί το δικαίωμα εκμετάλλευσης του υπεδάφους, είναι κενό νοήματος, τόσο για τους πληθυσμούς που κατοικούν εκεί και που δεν προστατεύονται, όσο και για την ίδια την οικολογία του τροπικού δάσους. Ένα τέτοιο παράδειγμα βρίσκεται στην λογική του Περουβιανού Νόμου να εξαιρεί από τα εδάφη που ανήκουν στους αυτόχθονες, τα δάση και τις υπόλοιπες περιοχές που δεν είναι καλλιεργήσιμες. Βάσει των συνηθειών των αυτόχθονων του Αμαζονίου, μία τέτοια αυθαίρετη απόφαση όχι μόνο δεν έχει καμία λογική αλλά οδηγεί στην εξαφάνιση ολόκληρων κοινοτήτων. Γιατί, σύμφωνα με την πρακτική των πληθυσμών αυτών, η γη δεν διαχωρίζεται σε καλλιεργήσιμη από τη μια και μη καλλιεργήσιμη από την άλλη. Αντιθέτως, η πρακτική που ακολουθούνταν επί αιώνες, είναι να έχουν «κήπους» σε ένα σημείο για λίγο, και στη συνέχεια, ανά τακτά χρονικά διαστήματα, να αλλάζουν τόπο προκειμένου να καταστεί εφικτό να «ξεκουραστεί» το έδαφος. Άρα, εάν κάθε φορά που εγκαταλείπουν την έκταση γης που καλλιεργούν αυτό συνεπάγεται την μεταβίβαση της κυριότητας των εδαφών στο Κράτος, θα καταλήξουν χωρίς καθόλου γη στην οποία θα μπορούν να ζήσουν. (Hierro, 2005 σ. 264).

Πάλι θα επιστρέψω στα λόγια των ίδιων γιατί αυτά τα λόγια περιγράφουν καλύτερα τη σύγκρουση μεταξύ δύο κόσμων: «Τα πρώτα έθνη, σε όλες τους τις μορφές, κατάφεραν, καθ' όλη τη διάρκεια της λειτουργίας των αποικιών αρχικά και των δημοκρατιών αργότερα, να διατηρήσουν αυτή τη γνώση: η γη δεν είναι εμπόρευμα, για εμάς η γη είναι ιερή» (Huanacuni Mamani, 2010).

Μία τελευταία παρατήρηση σε σχέση με τους προβληματισμούς που εγείρει η χρησιμοποίηση της ρητορικής των δικαιωμάτων για την προάσπιση των αυτόχθονων πληθυσμών, μία τακτική την οποία έχουν ακολουθήσει, κατά την Jackson, οι ηγέτες των αυτόχθονων πληθυσμών μετά τη δεκαετία του 1970 στην Κολομβία, είναι συνοπτικά η ακόλουθη: ότι η αναγνώριση δικαιωμάτων στη βάση της κατοχής μίας συγκεκριμένης πολιτισμικής ταυτότητας απαιτεί μία συνεχή επιτελεστικότητα ιθαγενικότητας. Προβλήματα σχετικά με το πόσο ιθαγενής είναι κάποιος και ως εκ τούτου πόσο νομιμοποιείται να προστατευτεί νομικά ως τέτοιος, προκύπτουν όταν,

όπως αναφέρει ο Ingold, οι ομοιότητες και οι διαφορές είναι εν πολλοίς κληρονομημένες μη έχοντας ουσιαστική σχέση με το πού ζουν αυτά τα άτομα, με το αν έχουν κοινές εμπειρίες, τι έχουν κάνει και πώς επηρεάζονται από την κοινωνικοπολιτική κατάσταση εντός της οποίας ζουν. Εν ολίγοις, όταν «η πηγή τους δεν εντοπίζεται σε σύγχρονα πεδία σχέσεων, αλλά σε παρελθούσες ιστορίες συγγένειας». (Ingold, 2016, σ.121). Για την Hristov: «Η αναπαράσταση της ιθαγενικής ταυτότητας σαν μία μοναδική, στατική και ομογενή οντότητα αποτελεί ένα στοιχείο από τη δημιουργία ενός «Άλλου» μέσω μίας συζήτησης η οποία», και αυτό είναι για αυτήν κρίσιμο σημείο, «χρησιμοποιείται από τις ομάδες που ελέγχουν την παραγωγή γνώσης». (Hristov, 2009, σ.54). Ενώ, τέλος, για την Aguilar Gil το ζήτημα είναι πολιτικό, και «η κατηγορία “ιθαγενής” δεν έχει να κάνει με τον πολιτισμό ή με την φυλή⁴⁹. Για αυτήν, αυτά που είναι ιθαγενικά, είναι τα έθνη χωρίς Κράτος. Σε κάθε περίπτωση πάντως, υπάρχει ο κίνδυνος η διεκδίκηση της ιθαγενικότητας ως διαβατήριο για την κατοχύρωση άλλων δικαιωμάτων, να γίνει εργαλείο επίθεσης του Κράτους, αφήνοντας εκτός της θεσμικής προστασίας εδάφη ομάδων που δεν θεωρεί επαρκώς ιθαγενικές. Και ίσως και αυτό να εντάσσεται στους φόβους του Ingold όταν επιστά την προσοχή στο ότι: «αντιμετωπίζοντας την ανάγκη να εκφράσουν τις εμπειρίες τους σε ένα ιδίωμα συμβατό με τις κυρίαρχες διακηρύξεις του κράτους, οι άνθρωποι οδηγούνται στη διεκδίκηση της ιδιότητας του ιθαγενούς με όρους που ωστόσο ανατρέπουν συστηματικά τις δικές τους αντιλήψεις». (Ingold, 2016, σ. 112). Και για αυτό μας καλεί, πάντα να έχουμε τη σχεσιακή προσέγγιση στο νου, όταν μιλάμε για τους ιθαγενείς και την κατάστασή τους, δηλαδή, να έχουμε ως βάση ότι «και η πολιτισμική γνώση και η σωματική ουσία υφίστανται αέναη γένεση στο πλαίσιο μίας συνεχούς ενασχόλησης με τη γη και με τα όντα-ανθρώπινα και μη- που κατοικούν σε αυτή»

Η Aguilar Gil, αναδεικνύει και ένα άλλο ζήτημα: αυτό της αμφισβήτησης του ίδιου του Κράτους. Και μέσω αυτής της αμφισβήτησης, υφαίνει τις γέφυρες μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών ομάδων: των αυτόχθονων κοινοτήτων, των πληθυσμών αφρικανικής καταγωγής, των υπερασπιστών των δικαιωμάτων των μεταναστών και των γυναικών σε όλο τον κόσμο. Και έτσι, «η μάχη των ιθαγενών και αυτή για τα δικαιώματα των μεταναστών, και οι δύο τελικά γίνονται ενάντια στο Κράτος». (Aguilar Gil, 2022, σ). Κατά πόσο γίνεται άραγε να συνυπάρχει αρμονικά ή τουλάχιστον

⁴⁹ Στο γαλλικό κείμενο η συγγραφέας χρησιμοποιεί τη λέξη «race»

λιγότερο κραυγαλέα άνισα ο θεσμός του Κράτους με την ύπαρξη ριζικά διαφορετικά οργανωμένων κοινοτήτων χωρίς οι τελευταίες να κινδυνεύουν ανά πάσα στιγμή να καταβροχθιστούν από το πρώτο; Πόσο άραγε είναι πιθανό το «Κράτος να υιοθετήσει μία εναλλακτική προσέγγιση ως προς την επικρατούσα επίσημη άποψη, όταν οι φυσικοί πόροι πάνω στους οποίους έχουν δικαιώματα οι ιθαγενείς πληθυσμοί τελικά γίνονται εμπορεύματα από τα οποία υπάγονται στους νόμους της αγοράς, μπορούν να πωληθούν και να αγοραστούν και να αποδώσουν τεράστια οικονομικά οφέλη; Κι έτσι, ενώ περιοχές γης αναγνωρίζονται ακόμα και στο ανώτατο, από άποψης θεσμικής ισχύος, συνταγματικό επίπεδο, το Κράτος αρνείται πεισματικά να σταματήσει να παρεμβαίνει σε αυτές με διάφορα τεχνάσματα ή και απροκάλυπτα, κάτι που μοιάζει με ένα «αποικιοκρατικό κατάλοιπο» (Hierro, 2010).

Κι αν μιλήσουμε πιο συγκεκριμένα, το κράτος της Κολομβίας, κάθε άλλο παρά προστατεύει τους ιθαγενικούς πληθυσμούς και τη γη τους, ή με τα λόγια της Gonzalez Correa («η αντιπαράθεση των δημόσιων πολιτικών και η επιμονή στην εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών πηγών σε γαίες που αποτελούν μέρη των resguardos, χωρίς την προηγούμενη συνδιάσκεψη με τις κοινότητες που επηρεάζονται από τις σχεδιαζόμενες παρεμβάσεις αυτές, αποτελεί σταθερή κρατική πολιτική». Και ως εκ τούτου, παρόλο που προβλέπεται ρητά, όπως εκτέθηκε παραπάνω, η υπεράσπιση ενός συνόλου δικαιωμάτων, στην πράξη, οι ιθαγενείς δεν έχουν τον τρόπο να προστατέψουν τη γη τους. Στις περισσότερες των περιπτώσεων δεν τους ζητά κανείς τη γνώμη τους και ακόμα και όταν αυτό γίνεται δεν υπάρχει, υποστηρίζει η ONIC, ούτε μισό παράδειγμα καλών πρακτικών από τη μεριά των φορέων που εισβάλλουν στα εδάφη τους για να τα εκμεταλλευτούν.(Observatório ADPI, 2014)

Από την άλλη όμως, οι θεσμικές κατακτήσεις από την μεριά των αυτόχθονων πληθυσμών, οι οποίοι «έχουν αξιοποιήσει την εξουσία της ρητορικής περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων σαν ένα μέρος των ευρύτερων πολιτικών και νομικών αγώνων τους» (Goodale ,2007, σ.29), δεν πρέπει να υποτιμηθούν. Και όχι μόνο γιατί έχουν επέλθει μετά από αιματηρούς και σκληρούς αγώνες, αλλά γιατί λειτουργούν σαν ένα σημείο από το οποίο εκκινούν οι αγώνες. Πριν ήταν για να αναγνωριστεί η ίδια τους η ύπαρξη. Τώρα, που θεωρείται δεδομένη η ύπαρξη και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κοσμοθεωρίας των αυτόχθονων πληθυσμών, το ζήτημα είναι πώς μπορούν να εφαρμοστούν όσα με τόσο κόπο θεσμοθετήθηκαν. Για άλλη μια φορά, θα αναφέρω τα δικά τους λόγια: « Οι ιδιοκτήτες των φυτειών, ως καπιταλιστές που είναι, δεν

ακούνε.....Εμείς πρέπει να τους αντιμετωπίσουμε σε mingas⁵⁰ και σε δικαστήρια, δεν μας απομένει άλλη οδός».

Συμπεράσματα (εν είδει τελευταίων σκέψεων..)

Θα ήθελα να χρησιμοποιήσω τα λόγια του Claude Lévi-Strauss (1986, σ. 27) ο οποίος βέβαια τα είπε μιλώντας για τη μυθική σκέψη «αντιπαρατιθέμενη» με την επιστήμη : “...νομίζω πως υπάρχουν κάποια πράγματα που τα έχουμε χάσει και που ίσως θα έπρεπε να προσπαθήσουμε να τα επανακτήσουμε. Γιατί δεν είμαι σίγουρος πως μέσα στο είδος του κόσμου μέσα στον οποίο ζούμε και με το είδος επιστημονικής σκέψης που αναγκαστικά ακολουθούμε, μπορούμε να επανακτήσουμε αυτά τα πράγματα ακριβώς σαν να μην είχαν ποτέ χαθεί. Αλλά μπορούμε να προσπαθήσουμε να έχουμε συνείδηση της ύπαρξής τους και της σημασίας τους».

Τι είναι αυτό που έχουμε χάσει;

Θα ξεκινήσω από το σημείο αυτό τις τελευταίες μου σκέψεις. Γιατί σε μεγάλο βαθμό, πιστεύω, ότι το βασικό ζήτημα, τελικά, δεν είναι ότι δεν χωρούν οι κοσμοθεωρίες των αυτόχθονων κοινοτήτων της Abya Yala στους νόμους των Κρατών· αυτό είναι μάλλον το σύμπτωμα της ασθένειας, η οποία βρίσκεται κάπου στον πυρήνα ίσως της δυτικής κοσμοθεωρίας. Ο νόμος είναι εργαλείο της εξουσίας. Πώς γίνεται να πιστεύουμε άραγε ότι ο νόμος μπορεί να έχει την λειτουργία της «δυναμικής επίλυσης συγκρούσεων συμφερόντων» (Hierro, 2005, σ. 249) εάν δεν αλλάξει η ίδια η κοινωνία που τον παράγει και τον διαιώνίζει; Η μάχη δεν θα δοθεί στα δικαστήρια, αλλά μπορεί να επωφεληθεί από τυχόν νίκες σε αυτά.

Το κίνητρο προκειμένου να ασχοληθώ με τη διερεύνηση του ποια είναι αυτή η διαφορετική αντίληψη του περιβάλλοντος στους ιθαγενείς της Κολομβίας, προέρχεται από την πεποίθησή μου ότι οι καταστροφικές ενέργειες του δυτικού πολιτισμού στο περιβάλλον σχετίζεται με την φιλοσοφία που κρύβεται πίσω από αυτόν. Θυμάμαι μία συζήτηση που είχα πριν αρκετά χρόνια με τον πατέρα μου ο οποίος είναι φυσικός με έντονο ενδιαφέρον με αυτό που εδώ στη Δύση αποκαλούμε φύση και ο οποίος

⁵⁰ Η minga, είναι μία πατροπαράδοτη πρακτική, είναι «ο σπόρος των από κάτω για να μπορέσουν να σπείρουν την νέα πραγματικότητα». Είναι η «συλλογική εργασία για την επίτευξη ενός συλλογικού σκοπού» (Rozenal, 2009, σ. 51)

υποστήριζε ότι: όσο ακολουθούμε το διαχωρισμό του ορθολογιστή Καρτέσιου περί νου και σώματος, φύση – κοινωνία και θεωρούμε ότι η φύση είναι κάτι που πρέπει να κυριαρχηθεί, δεν υπάρχει περίπτωση να αλλάξει η στάση μας απέναντι σε αυτήν. Τότε είχα αντιδράσει, λέγοντας ότι μπορούμε να δεχτούμε ότι η φύση είναι κάτι άλλο από εμάς, ότι είμαστε το μοναδικό είδος με νόηση και λογική χωρίς αυτό να συνεπάγεται νομοτελειακά ότι θα καταλήξουμε να γίνουμε εκμεταλλευτές της. Τώρα δεν είμαι και τόσο σίγουρη για αυτό, ότι δηλαδή εάν, χρησιμοποιώντας τα λόγια του Ingold «δεν ανακαλύψουμε έναν νέο τρόπο σκέψης για τους οργανισμούς και τις σχέσεις τους με τα περιβάλλοντά τους» μπορούμε να έρθουμε σε αρμονία με τον κόσμο γύρω μας. Η ιδέα του για την εύρεση μία «νέας οικολογίας» μέσω της απομάκρυνσής μας από τα «καρτεσιανά θεμέλια» της σκέψης, νομίζω είναι πολύ εύστοχη.

Για αυτό και με ελκύουν διαφορετικές θεωρήσεις του κόσμου που ίσως οδηγούν σε διαφορετικούς κόσμους. Που σίγουρα οδηγούν σε διαφορετικούς κόσμους. Θέλω να διερευνήσω, όπως μου έδωσε την ευκαιρία η παρούσα εργασία να κάνω, το αν όντως ισχύει αυτό που διαισθάνομαι. Το ότι δηλαδή εάν δεν ακολουθήσουμε έναν διαφορετικό τρόπο θέασης του κόσμου και της ζωής από αυτόν της νεωτερικότητας, δεν θα υπάρξει ριζική αλλαγή στον τρόπο που ζούμε. Και ο οποίος οδηγεί επίσης νομοτελειακά στην καταστροφή μας. Χρειάζεται να λάβουμε σοβαρά υπόψιν τις διαφορετικές κοσμοθεωρίες που αυτή τη στιγμή αγωνίζονται ενάντια στο κυρίαρχο, αφομοιωτικό παράδειγμα και να ακολουθήσουμε την προτροπή του Ingold «να επανεξετάσουμε τον δικό μας τρόπο κατανόησης της ανθρώπινης δράσης, αντίληψης και νόησης, καθώς και τη δική μας αντίληψη για το περιβάλλον και τις σχέσεις και ευθύνες μας προς αυτό». (Ingold, 2016 σ. 43). Για την Elena Aguilar Gil, την οποία έχω αναφέρει συχνά γιατί συμμαρτίζομαι τις ανησυχίες και τη θέση της απέναντι σε αυτές, «η κατάληψη αυτών των εδαφών», εννοώντας την εγκαθίδρυση της νέας τάξης μετά την άφιξη στην Abya Yala των Ισπανών κατακτητών και των συμμάχων τους, «δε σφράγισε μονάχα το μέλλον αυτού του μέρους του πλανήτη, αλλά την ίδια στιγμή ολόκληρου του κόσμου». (Elena Aguilar Gil, 2022, σ.45).

«Η έννοια της ιδιοκτησίας είναι η βάση ολόκληρου του δυτικού οικονομικού συστήματος. Είναι η σφαίρα εξουσίας που ένα άτομο έχει πάνω σε κάποια αντικείμενα, γεγονός που του δίνει την εξουσία να τα χρησιμοποιήσει όπως θέλει με τον δικό του αποκλειστικό τρόπο σε σχέση με άλλα άτομα» (Hierro, 2005, σ.251). Άρα στο δυτικό πολιτισμό ένα καίριας σημασίας ζήτημα είναι το αν κάποιος ή κάτι ανήκει στη σφαίρα του υποκειμένου ή του αντικειμένου, εάν μπορεί να θεωρηθεί πρόσωπο, άρα

υποκείμενο δικαιωμάτων ή όχι. Γιατί, εάν κατέχει τη θέση του αντικειμένου η θέση του είναι επισφαλής. Τα δικαιώματά του συρρικνώνονται και οι ελευθερίες του εξαρτώνται από κάποια ή κάποιες άλλες υποκειμενικότητες. Όσο για παράδειγμα οι δούλοι δεν θεωρούνταν άνθρωποι άρα υποκειμενικότητες αλλά ιδιοκτησία των κυρίων τους, δεν απολάμβαναν κανένα δικαίωμα. Εάν η φύση, τα δέντρα, τα ποτάμια, τα ζώα, η γη η ίδια θεωρούνται αντικείμενα, επαφίεται στον «καλό αφέντη» το αν θα τα σεβαστεί ή όχι. Εάν η φύση είναι αντικείμενο, τότε αυτό οποίο μπορεί να αποκτηθεί, πάνω σε αυτό μπορεί να ασκηθεί ολική ή έστω υπό όρους κυριαρχία και το οποίο μπορεί ακόμα και να καταστραφεί, εάν ο ιδιοκτήτης τους το επιθυμεί.

Θα ήθελα να τελειώσω με τα λόγια του εμπνευστικού Boaventura de Sousa Santos, ο οποίος μας καλεί να αλλάξουμε παράδειγμα, ή όπως θα έλεγαν οι ιθαγενείς της Λατινικής Αμερικής, θεώρηση του κόσμου (cosmovisión): «Η κατανόηση του κόσμου υπερβαίνει κατά πολύ την δυτική του κατανόηση. Ως εκ τούτου, αυτό είναι λάθος με την δυτική αντίληψη του κόσμου, είναι το να θεωρείται ως ο μοναδικός τρόπος κατανόησής του». Νομίζω ότι ο τρόπος για να «δούμε» πραγματικά μία διαφορετική αλήθεια ισότιμα, δεν είναι ένα εύκολο εγχείρημα. Ειδικά όταν κυριαρχεί η πεποίθηση, ότι οποιαδήποτε αλήθεια υστερεί της υπέρτατης αλήθειας της επιστήμης. Για τον Emmanúel Lizcano (2022, σ.16), «είναι ακριβώς η ικανότητά της να μας πείθει ότι δεν μας πείθει, είναι ακριβώς αυτό το αληθινό ψέμα της επιστήμης αυτό που τη συνιστά ως την πιο ισχυρή ιδεολογία των ημερών μας, την επιστημονική ιδεολογία». Η ανάγκη να ξεπεράσουμε αυτήν την ισχυρή πεποίθηση είναι κρίσιμης σημασίας προκειμένου να ακούσουμε τι έχουν να μας πουν οι αυτόχθονες πληθυσμοί της Λατινικής Αμερικής, και όχι μόνο. Χωρίς να υποτιμούμε τα λόγια τους αλλά και χωρίς από την άλλη να τους εξιδανικεύουμε ως το αντίπαλο δέος στη «μοχθηρή δυτική επιστημονική σκέψη», όπως μας επιστά την προσοχή τη Aguilar Gil, καλώντας μας «να δοκιμάσουμε μία ισορροπημένη προσέγγιση» και να «ξανατοποθετήσουμε την δυτική παράδοση εντός της πολλαπλότητας του κόσμου». (Aguilar Gil, 2022, σ.112-113).

Το πρόβλημα δεν είναι να χωρέσουμε ή να συμβιβάσουμε την πραγματικότητα των ιθαγενών, στο κυρίαρχο νομικό σύστημα, το οποίο βέβαια μπορεί να βοηθήσει σε αυτόν τον αγώνα συμπληρωματικά. Αυτό που καθιστά πολύ σημαντική και ενδιαφέρουσα την μελέτη των κοσμοθεωριών των αυτόχθονων πληθυσμών, και το στοίχημα είναι να κατανοήσουμε ότι προτείνουν μία διαφορετική θέαση του κόσμου σε μια εποχή που την έχουμε ανάγκη. Σε μια εποχή που ο τρόπος ζωής μας είναι

βασισμένος στην καταστροφή της Γης χωρίς την οποία όμως δεν γίνεται να υπάρξουμε. Κάτι το οποίο φαίνεται να ξεχνάμε, ή στην καλύτερη των περιπτώσεων να το αρθρώνουμε σαν λόγο αλλά να μην το νοιώθουμε. Γιατί δεν σκεφτόμαστε με την καρδιά ή γιατί ίσως διαπράττουμε «λανθάνον σφάλμα πάνω στο οποίο έχει στηριχθεί ολόκληρο το οικοδόμημα της δυτικής σκέψης και επιστήμης- δηλαδή το διαχωρισμό του «κόσμου» της ανθρωπότητας από τον «κόσμο» της φύσης», και το οποίο μας δίνει την αίσθηση της υπεροχής και της δυνατότητας του αέναου ελέγχου.

«Όταν οι άνθρωποι μου λένε ότι δεν υπάρχει εναλλακτική σε αυτόν τον κόσμο, λέω όχι, δεν χρειαζόμαστε εναλλακτικές. Χρειαζόμαστε έναν εναλλακτικό τρόπο να σκεφτόμαστε πάνω στις εναλλακτικές που έχουμε». (De Sousa Santos, 2019). Με *mingas*, αλληλεγγύη και θεσμικούς συμμάχους ίσως μπορούμε να τα καταφέρουμε, θα πω εγώ. Αλλά δεν γίνεται να μην τελειώσω αυτή την εργασία με τα λόγια των Nasa τους οποίους εκτίμησα ιδιαίτερα ενώ διάβαζα με θαυμασμό και έκπληξη για την ποιότητα της αντίστασής τους: «Εξέγερση; Επανάσταση; Μετασχηματισμός; Εμείς το λέμε *wet wet fxi' zenchi*» (Ούμα Κίουε, σ. 18).

Πηγές – Βιβλιογραφία

Πηγές

Αρχεία

DANE (2019), Población Indígena de Colombia: Resultados del Censo Nacional de Población y Vivienda 2018

Baka'cxte'pa Uma Kiwete Nasnasa Nees Yuwa Eena: Etapa Formulación Plan de Salvaguarda de la Nación Nasa (2014).Elaborado por Equipo Nacional Plan de Salvaguarda

Νομοθετικά Κείμενα

Σύμβαση Νο 169 του Διεθνούς Οργανισμού Εργασίας για τους Αυτόχθονες Πληθυσμούς και τις Εθνοτικές Ομάδες, 1989

Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών για την υπεράσπιση των δικαιωμάτων των αυτόχθονων πληθυσμών – Επικυρωμένη ψήφισμα από την Γενική Συνέλευση στις 13 Σεπτεμβρίου 2007

Σύνταγμα της Κολομβίας – Αναθεώρηση του 1991

Ιστοσελίδες – Οπτικοακουστικά Μέσα

Ομιλία του Boaventura de Sousa Santos, στις 16 Οκτωβρίου 2019, στο Πανεπιστήμιο Nelson Mandela, με τίτλο Από-αποικιοποιώντας τα Πανεπίστημια και όχι μόνο <https://www.youtube.com/watch?v=enqNHDYdBwE> (πρόσβαση στις 20.9.2022)

Animation μικρού μήκους σχετικά με την ιστορία του λαού Nasa <https://www.youtube.com/watch?v=5PyIJmHAfgs> (πρόσβαση στις 20.09.2022)

Η αντίσταση της κοινότητας των Arhuaco στην Κολομβία ενάντια στην εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών πηγών που βρίσκονται σε περιοχές ιερές για την κοινότητα: <https://www.youtube.com/watch?v=TF6xNDoiNJM> (πρόσβαση στις 20.09.2022)

Ο λαός των Nasa και η ιδιαιτερότητα της τέχνης τους – παρουσίαση της παράδοσης των Nasa, τι σημαίνει να είναι κανείς Nasa: <https://www.youtube.com/watch?v=CC4brlFbJ0I> (πρόσβαση 19.09.2022)

Παρουσίαση της κατάστασης των αυτόχθονων πληθυσμών της Κολομβίας – Δημογραφικά στοιχεία – παρατηρητήριο για τα ανθρώπινα δικαιώματα <https://www.iwgia.org/en/colombia/3618-iw-2020-colombia.html#:~:text=The%20ethnic%20groups%20with%20the,58.1%25%20of%20Colombia's%20Indigenous%20population>

Ο λαός Nasa Cxhab Wala Kiwe που βρίσκεται στο βορρά της Cauca – η γέννηση των οργανώσεων CRIC και ACIN: <https://nasaacin.org/territorio-autonomo/somos-el-pueblo-nasa-de-la-cxhab-wala-kiwe/> (πρόσβαση στις 21.09.2022)

Πληροφορίες για θέματα που αφορούν αυτόχθονες πληθυσμούς –ομάδα διανοούμενων με στόχο την προστασία των εδαφών και των δικαιωμάτων των αυτοχθόνων: <https://www.cwis.org/> (πρόσβαση 20.09.2022)

Η αντίσταση των Nasa για την απελευθέρωση της Μάνας –Γης: <https://intercontinentalcry.org/violence-as-colombias-indigenous-nasa-oppose-police-and-paramilitaries-in-struggle-for-liberation-of-mother-earth/> (πρόσβαση 20.09.2022)

Η διαδικασία της απελευθέρωσης της γης- οι mingas της απελευθέρωσης της Μάνας- Γης στην περιοχή της Cauca:
https://rutasdelconflicto.com/especiales/tierra_despues_guerra/liberacion_tierra.html

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Bustos Echeverri, D. (Παραγωγός), & Wright, E και Laffay, T.(Σκηνοθέτες), *Μας σκοτώνουν*, [Ντοκιμαντέρ], Κολομβία (Υποτιτλισμός: ομάδα Tierra y Libertad)
- Ingold, T. (2016). *Η αντίληψη του περιβάλλοντος: Δοκίμια για τη διαβίωση, την κατοίκηση και τις δεξιότητες* (επιμ. Σ. Νάνογλου, μτφρ. Α. Βρεττού) Αθήνα: Αλεξάνδρεια (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 2000)
- Claude Lévi-Strauss. *Μύθος και Νόημα* (μτφρ. Β. Αθανασόπουλος) Αθήνα: Εκδόσεις Καρδαμίτσα
- Zibechi, R. (2010). *Αυτονομίες και χειραφετήσεις: Η Λατινική Αμερική σε κίνηση* (επιμ. και μτφρ. Έγινε συλλογικά από τα μέλη της εκδοτικής ομάδας) Αθήνα: Αλάνα (Το βιβλίο αποτελεί μία συλλογή κειμένων που έγραψε ο συγγραφέας από το 2003 ως το 2008).
- Lizcano, E. (2022). *Ο επιστημονικός φονταμενταλισμός* (επιμ. Δ. Παπαδουκάκης, μτφρ. Ζ. Γιαλιτάκη) Αθήνα: Στάσει Εκπίπτοντες. (Το πρωτότυπο έργο αποτελεί μία ανασύνθεση άρθρων που δημοσιεύτηκαν την περίοδο 1995-1997 στα περιοδικά *Nómadas*, *La culture libertaire* και στο *Volontá*).
- Ούμα Κίουε (2021). *Η Διαδικασία Απελευθέρωσης της Μητέρας Γης του Λαού Νάσα*. Πάτρα: Εκδόσεις Δυσήνιος Τύπος
- Sahlins, M. (1997). *Χρήσεις και καταχρήσεις της Βιολογίας: Μια ανθρωπολογική κριτική της κοινωνιοβιολογίας*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Ξενόγλωσση

- Elena Aguilar Gil, Y. (2022). *Nous sans l'État*, Toulouse: Editions Ici-bas
- Milena Calderón Segura J. & Steveen Tribaldos Serrano, J. (2019). *Informe Estado Actual de las Solicitudes de formalización de territorios indígenas*. Colombia: Secretaría Técnica Indígena de la Comisión Nacional de Territorios Indígenas

- Milena Calderón Segura, J., Pablo Muñoz Onofre, J., Camilo Niño Izquierdo, R. & Steven Tribaldos Serrano, j. (2021). *25 años en Defensa de los Territorios: Diálogo, exigencias y concertación de la Comisión Nacional de Territorios Indígenas*. Colombia: Secretaria Técnica Indígena de la Comisión Nacional de Territorios Indígenas
- Colombia, E. S. (2016). Basta ya! Colombia: memories of war and dignity. Excerpts.
- De Sousa Santos, B. (2016). Epistemologies of the South and the future, *From the European South, A transdisciplinary journal of postcolonial humanities*, 17-29
- Descola, P. (2005). Ecology as cosmological analysis. *The Land Within: Indigenous Territory and the Perception of Environment. Denmark: IWGIA*, 22-35.
- Echeverri, J. Á. (2005). Territory as body and territory as nature: Intercultural dialogue. *The land within: indigenous territory and the perception of the environment*, 234-250.
- Escalante, E., & MAYAS, C. D. E. (2014). Self-determination: a perspective from Abya Yala. *Restoring indigenous self-determination: theoretical and practical approaches. Bristol: E-International Relations*, 114-22.
- Forero Cañon, T. (Παραγωγός), & Páez Sánchez, Ch. (Σκηνοθέτης). (2019). *¿Qué está pasando con los pueblos indígenas de Colombia?* Colombia: Canal Trece Colombia
- Guereña, A. (2017). *Radiografía de la Desigualdad: Lo que no dice el último censo agropecuario sobre la distribución de la tierra en Colombia*. Oxfam America
- Hierro, P. G. (2005). Indigenous territories: knocking at the Gates of Law. *The Land within: indigenous territory and the perception of environment. Copenhagen: IWGIA*, 252-280.
- Hristov, J. (2009). Social class and ethnicity/race in the dynamics of indigenous peasant movements: The case of the CRIC in Colombia. *Latin American Perspectives*, 36(4), 41-63.
- Huanacuni Mamani, F. (2010). *Buen Vivir / Vivir Bien: Filosofía, políticas, estrategias y experiencias regionales andinas*. Peru: Coordinadora Andina de Organizaciones Indígenas – CAOI. Ανακτήθηκε από: https://www.economiasolidaria.org/sites/default/files/1. Consultoria_Vivir_Bien.-Informe-Final.pdf

- Jackson, J. E. (2007). Rights to indigenous culture in Colombia. *The practice of human rights*, 204-241.
- Lenkersdorf, C. (1996). *Los hombres verdaderos: voces y testimonios tojolabales: lengua y sociedad, naturaleza y cultura, artes y comunidad cósmica*. Siglo xxi.
- Observatorio ADPI (2014). *Sus armas no lograrán extinguir nuestra palabra: Informe de riesgos de extinción en 6 pueblos de Colombia*, Barcelona
- Prada Arango, A. (Σκηνοθέτης). (2016). *Sangre y Tierra: Resistencia indígena del norte del Cauca* [Ντοκιμαντέρ]. Κολομβία
- Rappaport, J. (1985). History, myth, and the dynamics of territorial maintenance in Tierradentro, Colombia. *American Ethnologist*, 12(1), 27-45.
- Rappaport, J. (2005). Geography and historical understanding among the Nasa. *The Land Within-Indigenous Territory and the Perception of Environment*, 158-169.
- Reichel-Dolmatoff, G. (1976). Cosmology as ecological analysis: a view from the rain forest. *Man*, 307-318.
- Riboli, D. (2014) The Other(S´) Sense(S´): Meaning, Sensorial Experience and Anthropological Encounters. In Kreitler, S. and Urbanke, T., *Conceptions of Meanings*, New York: Nova Publishers:59-71
- Riboli, D., Stewart, P. J., Strathern, A. J., & Torri, D. (Eds.). (2020). *Dealing with Disasters: Perspectives from Eco-Cosmologies*. Springer Nature.
- Rozental, M. (2009). ¿ Qué palabra camina la minga. *Revista Deslinde*, 45, 49-59.
- Estévez, C., Pardo A. & Sánchez E. (2011) Pueblos indígenas: Diálogo entre culturas, *Equipo Informe Nacional de Desarrollo Humano, PNUD (Programa de las Naciones Unidas para el Desarrollo)*
- Shrinkhal, R. (2021). “Indigenous sovereignty” and right to self-determination in international law: a critical appraisal. *AlterNative: an international journal of indigenous peoples*, 17(1), 71-82.
- Surrallés, A., & Hierro, P. G. (2005). The land within: indigenous territories and the perception of the environment. *International Work Group for Indigenous Affairs, Copenhagen, Denmark*.
- Tovar Zambrano, B. Margarita gonzáles. el resguardo en el nuevo reino de granada. *Anuario Colombiano de Historia Social y de la Cultura*.
- Villanueva Espitia, R. (Παραγωγός) & Mora Calderón, P. (Σκηνοθέτης). *El Buen Vivir- Capitulo 1* [Ντοκιμαντέρ]. Κολομβία

